

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Західноукраїнський національний університет

Факультет фінансів та обліку

Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ВОРОБЕЦЬ МАРТА ПЕТРІВНА

**Витрати домогосподарств в Україні: структура,
динаміка, напрями оптимізації/Household
expenditures in Ukraine: structure, dynamics,
directions of optimization.**

спеціальність 072 «фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма – «фінанси»

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка
групи ФФм-21
Воробець М.П.

підпис

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Карпишин Н.І.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ О.П.Кириленко

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ	5
1.1. Домогосподарство як інституційна одиниця економічної системи.....	5
1.2. Концептуалізація витрат домогосподарств: зміст, класифікація та управління.....	11
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ	19
2.1. Практика здійснення споживчих витрат домогосподарствами.....	19
2.2. Аналіз неспоживчих витрат домогосподарств.....	32
2.3. Оцінка чинників впливу на витрати домогосподарств.	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	44
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	46
3.1. Досвід здійснення витрат домогосподарствами зарубіжних країн.....	46
3.2. Перспективи раціоналізації структури витрат домогосподарств в Україні.	52
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	57
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	Помилка! Закладку не визначено.

ВСТУП

Актуальність теми. Домогосподарство залишається однією з найменш досліджених економічних одиниць. Проте в сучасних умовах, коли відбувається ріст економічної самостійності домогосподарств і кризові явища, які відбуваються зараз в українському суспільстві, суттєво впливають на їхній добробут, особливого значення набуває проблема витрат домогосподарств.

Витрати домогосподарств відображають їх соціальний та економічний стан, якість життя у суспільстві, стан людського розвитку у ньому та профіль їх фінансової поведінки. Сьогодні в суспільстві стрімкого поширення набуває розуміння необхідності глибокого та всебічного вивчення витрат домогосподарств як важливої сфери фінансової системи, що обумовлено їх суттєвою роллю та вагомим соціальним значенням в сучасних економічних умовах.

Задоволення потреб людини та оптимізації витрат на їх реалізацію досліджувалися представниками багатьох течій світової економічної науки. Особливо акцентувалось вивчення процесів споживання та заощадження (Дж.М. Кейнс, А. Маршал, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман). Також важливими є дослідження особливостей родинного розподілу доходів та їх спрямування на певні цілі (Г. Беккер, У.С. Джевонс).

Мета дипломної роботи – вивчення теоретичних засад здійснення витрат домогосподарствами, аналіз споживчих та неспоживчих витрат домогосподарств в Україні, з'ясування напрямів оптимізації витрат домогосподарств в сучасних умовах.

Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- розкрити сутність поняття домогосподарство;
- розкрити соціально-економічну сутність витрат домогосподарств;
- вивчити класифікацію витрат домогосподарств;
- визначити необхідність управління витратами та перспективи його використання для забезпечення фінансового благополуччя домогосподарств;
- здійснити аналіз споживчих витрат вітчизняних домогосподарств;

- провести оцінку неспоживчих витрат домогосподарств в Україні;
- з'ясувати вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на доходи та витрати домогосподарств;
- здійснити аналіз структури витрат домогосподарств в зарубіжних країнах;
- провести порівняльний аналіз структури витрат домогосподарств в Україні та за кордоном;
- з'ясувати напрями оптимізації витрат домогосподарств.

Об'єкт дослідження – витрати домогосподарств.

Предмет – економічні відносини, які виникають в процесі здійснення витрат домогосподарствами.

У кваліфікаційній роботі використано історичний, логічний, порівняльний, синергетичний, інституціональний, функціональний та комплексний підходи до дослідження фінансових явищ.

Інформаційну базу для написання дипломної роботи склали підручники, наукові публікації з обраної тематики, монографії, статистичні матеріали Державної служби статистики України.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження опубліковано тези у збірниках: «Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди студентської молоді»: збірн. матер. Сьомої Всеукр. студ. Інтернет-конф. кафедри фінансів ім. С.І. Юрія, (м. Тернопіль, 17 квіт. 2020 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2020) та «Актуальні питання фінансової теорії і практики: збірник матеріалів Сьомої заоч.-дист.конференції студентів і молодих вчених (м.Тернопіль, 30 листопада 2020 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна випускна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дипломна робота містить 28 таблиць, 2 рисунки, 61 джерело використаної літератури та 7 додатків

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ

1.1. Домогосподарство як інституційна одиниця економічної системи

Домогосподарство є одним з основних суб'єктів ринкової економіки.

Термін «домогосподарство» широко використовується в економічній науці. Існує думка, що домогосподарства стали першими суб'єктами господарювання в економіці, тому що в процесі розвитку матеріальних факторів виробництва виникали ситуації, які змушували людей єднати свою власність для здійснення великих проектів підприємницького характеру.

Домогосподарство - неповторне соціально-економічне утворення, основа функціонування будь-якого суспільства. У ньому зосереджуються всі сторони людського життя: біологічні, соціальні, економічні; а основою є сім'я - створене на шлюбі і кровному зв'язку об'єднання людей, об'єднаних спільним побутом і взаємною відповідальністю.

Принципова відмінна риса між поняттями "домогосподарство" і "сім'я" полягає в тому, що домогосподарство ширше за своїм складом за рахунок чисельності осіб, які ведуть спільне із сім'єю домашнє господарство, але не зв'язані з членами сім'ї відносинами спорідненості. З цих переконань, одна людина, яка проживає окремо, не вважається сім'єю, проте через її самостійну організацію побуту є домогосподарством, яке може складатися з однієї або декількох сімей [59].

Згідно з рекомендаціями ООН, домогосподарство - це особа чи група осіб, об'єднаних з метою забезпечення всім потрібним для життя, тобто тих, що об'єднуються для колективного ведення господарства.

У економічній літературі можна знайти і інші визначення поняття «домогосподарство» [21].

Домогосподарство - економічний суб'єкт, що складається з одного або кількох індивідів, які мають спільний бюджет і здійснюють спільну господарську діяльність [50].

Домашнє господарство - це окремий господарюючий суб'єкт, що утворюються з однієї або декількох осіб, об'єднаних місцем спільним бюджетом і місцем проживання, який є власником і постачальником ресурсів в економіку та отримує замість того кошти для купівлі необхідних благ для забезпечення своєї життєдіяльності [3].

У Законі України «Про сільськогосподарський перепис» наведено наступне визначення домогосподарства: «Домогосподарство - сукупність осіб, які разом мешкають в одному помешканні або його частині, забезпечують себе усім потрібним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повною мірою або частково об'єднують та тратять кошти. Ці особи можуть перебувати в сімейних стосунках або відносинах свояцтва, не знаходитись у будь-яких із цих відносин, або перебувати і в перших, і в других стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи» [14].

Система національних рахунків (СНР) визначає домогосподарство як невелику групу людей, що мешкають в одному житловому приміщенні, повною мірою або частково об'єднують свої доходи і власність, спільно використовують певні різновиди товарів і послуг.

Загальним у всіх цих понять є спільне проживання та ведення спільного побуду. Спільне проживання і спільний побут передбачають спільні витрати, тобто члени домогосподарства мають мати спільний бюджет для задоволення власних потреб (при цьому наявність родинного зв'язку або свояцтва не є обов'язковими).

Сектор домогосподарств у межах його економічної діяльності поділяється на підсектори: наймані робітники; роботодавці; самозайняті працівники; ті, що отримують дохід від власності та трансфертів.

З огляду на те, що у сім'ях живе близько 85 % людей і домогосподарство, на відміну від сім'ї, може складатися з однієї особи, можна стверджувати, що у домогосподарствах проживає фактично все населення країни [59].

Домогосподарства беруть участь в економічному кругообігу ринкової системи, наглядно цей процес зображено на рисунку 1.1.

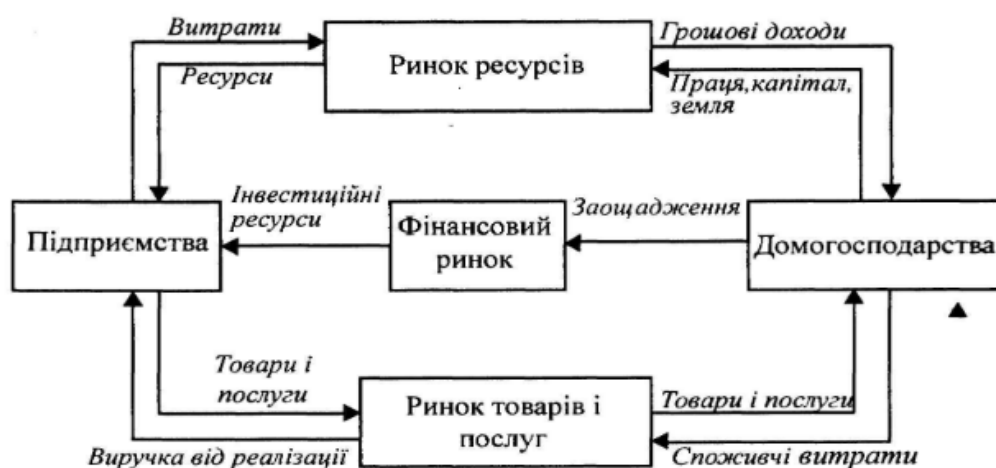

Рис. 1.1. Домогосподарство в економічному кругообігу ресурсів [21]

Сучасна економічна теорія вивчає домогосподарство як один із суб'єктів ринкової економіки, що виконує виробничі і відтворювальні функції.

Домогосподарство виконує чотири провідні функції в економіці держави:

- 1) постачальника ресурсів;
- 2) споживача ресурсів;
- 3) заощадника доходів;
- 4) інвестора доходів [21].

Домашнє господарство як особливий суб'єкт господарювання має відповідну мету, яка за своїм значенням ділиться на основну (стратегічну) і проміжну, залежну від основної (тактичну). Основна мета функціонування домогосподарства — досягнення найвищого рівня облаштування домашнього побуту і підвищення матеріального достатку. Інші цілі домогосподарства можуть різнитися залежно від ціннісних орієнтацій, ресурсів і можливостей сім'ї. Основною метою домашнього господарства може бути: розвиток будь-якого виду домогосподарської діяльності, організація індивідуального підприємництва, накопичення сімейних заощаджень, будівництво житла, купівля автотранспорту тощо. При цьому проміжна (тактична) мета ставиться для досягнення основної (стратегічної).

Головними завданнями домашніх господарств в умовах ринкової економіки є такі:

- прогнозування на близьку та віддалену перспективи змін у потребах з врахуванням демографічних зрушень у складі сімей та домашніх господарств;
- передбачення змін у бюджеті домашнього господарства;
- планування діяльності членів домогосподарства;
- планування і контроль за змінами у сімейному бюджеті;
- відслідковування економічної кон'юнктури у нестабільному навколишньому економічному середовищі;
- ведення обліку доходів і витрат [54].

У суспільствах з розвинутою економікою домашні господарства диференціюються за такими ознаками:

1. За рівнем багатства, яким вони володіють. Це головний фактор, який впливає на диференціацію домогосподарств, існування їх різноманітних типів.

В Україні за умов ринкових реформ в економіці спостерігається різке розшарування населення. За даними статистики 70% українців живуть за межею бідності, 20% вважаються благополучними і 5% можна вважати багатими. Аналіз, проведений Світовим банком та Київським Міжнародним інститутом соціології, підтвердив, що для домашніх господарств із більшою кількістю осіб імовірність опинитися серед бідних є вищою, ніж для малих: багаті родини у середньому складаються з 2-3 осіб; малозабезпечені - з 3-4 осіб, а бідні родини були значно більшими за кількістю осіб.

Інстинкт самозбереження спонукає домогосподарства:

- відстежувати економічну кон'юнктуру;
- планувати можливість змін у потребах в результаті змін у складі домогосподарства на близьку і віддалену перспективу;
- передбачати можливі зміни у бюджеті домогосподарства.

2. Іншим фактором, який поділяє домогосподарства, є тип і характер населеного пункту, в якому воно проживає (велике місто, містечко, село). Сім'ї, в залежності від своїх доходів та місця проживання, можуть жити у власному будинку (великому чи малому), у багатоквартирному кооперативному будинку, у багатоквартирному державному будинку. Тож, за формами власності та

розмірами місця проживання сучасні домашні господарства поділяються на такі:

- малі приватні домашні господарства (невеликий власний будинок);
- великі приватні домашні господарства;
- об'єднання співвласників багатоквартирних будинків;
- домашні господарства у багатоквартирному державному будинку, що діє на основі оренди житла у держави;
- гуртожитки.

Щодо останнього виду домашніх господарств, то вони не відповідають тим стандартам, які необхідні для проживання сім'ї.

3. Третім фактором, що визначає розміри домогосподарств, є кількість осіб, зайнятих у ньому.

За даними останнього перепису в Україні налічується 14,1 млн домогосподарств, в тому числі 4,9 млн - це домогосподарства, які склалися із двох осіб; 3,8 млн - з трьох осіб; 3,4 млн - з чотирьох; 1,9 млн - з п'яти осіб; 0,5 млн - з шести та 0,3 - з семи і більше осіб. Середня кількість осіб домогосподарства в Україні становить 3,2 [59].

Домогосподарство поставляє ресурси на ринок або використовує їх самотужки. Розбіжність між безграничними потребами і обмеженими фінансовими ресурсами (грошовими доходами) є головною проблемою родинної економіки. Іншими словами, базою функціонування домогосподарства є принцип відповідності потреб і ресурсів, який притаманний для економічної системи в цілому.

Фінансовою базою домогосподарства є бюджет, який показує обсяг і структуру всіх доходів і витрати сім'ї за визначений проміжок часу, утворює манеру споживання та життя. Взаємозв'язок між доходами сім'ї і структурою витрат на споживання вперше проаналізував німецький статистик Е. Енгель. Він розгледів залежність: чим вищий рівень життя сім'ї, тим менший відсоток доходів вона тратить на купівлю продовольчих товарів низької споживчої цінності. На основі відомостей про частку витрат сім'ї на їжу можна оцінювати

рівень її добробуту. В Україні питома вага сімейних витрат на їжу значно вища, ніж у країн з розвинутою економікою.

Насамперед у національній економіці домашні господарства є постачальниками ресурсів на ринок, серед них послуги факторів виробництва. Насамперед – це людських ресурсів, послуг фактору «праця». Мета полягає в тому, забезпеченні найраціональнішого, найефективнішого користування людськими ресурсами аби досягнути як найбільшого забезпечення матеріальних потреб людини, що швидко збільшуються.

Домашні господарства можуть поставляти національному виробництву, окрім трудових ресурсів та капіталу, ще й грошові ресурси. Вони вкладають гроші в банки, скуповують акції та облігації акціонерних товариств і банків. Це праяв інвестиційної функції.

Зміст функції заощадження проявляється в тому, що домашні господарства для придбання нових споживчих благ, повинні заощаджувати деяку частину одержаних доходів.

Головною функцією домогосподарств виступає споживання. Вони є початковим осередком споживання, що створює найважливіший компонент ефективного попиту. Зростання попиту домогосподарств спонукає зростання обсягу національного виробництва нових товарів та послуг. Рівень споживання вимірюються сукупними доходами домогосподарств, загальним бюджетом та накопиченим майном.

Споживання домогосподарств – це їх витрати на купівлю товарів та послуг.

Споживання є основним елементом сукупних витрат на виробництво ВВП, а тому, і головним фактором, від якого залежить стан економіки, економічні спади та піднесення. Тому, аналіз характеру споживання домогосподарств є одним з основних питань мікроекономіки.

Раціональну поведінку споживача описують сукупність переваг домогосподарства, які мають відповідати певним властивостям.

Властивості домогосподарств:

1. Повнота - значить, що індивід має вміти оцінювати набори благ з точки зору їх відповідності його потребам та фінансовим можливостям.

2. Транзитивність - означає, що не потрібно порівнювати всі можливі варіанти споживання один з од-ним, достатньо знати, який з них є найкращий.

3. Раціональний вибір полягає в тому, що реалізується той фінансово можливий план, який має найвищий рейтинг, тобто перший.

1.2. Концептуалізація витрат домогосподарств: зміст, класифікація та управління

Витрати домогосподарств – це сукупність платежів за товари та послуги, здійснених за певний період, кошти, направлені на купівлю цінних паперів, валюти, нерухомості, на будівництва, податки та інші внески [60].

Варто зауважити, що витрати господарств спрямовані не тільки на задоволення їх споживчих потреб, але і на забезпечення потреб держави (сплата податків) та утворення заощаджень, накопичень для задоволення майбутніх потреб. Задоволення потреб домогосподарства відбувається різними способами:

- 1) шляхом використання грошових ресурсів домогосподарств;
- 2) за рахунок натурального самозабезпечення від трудової діяльності членів домогосподарства.

Тому, поняття «витрати домогосподарства» можна пояснити як фактично витрачені грошові і матеріальні ресурси, спрямовані на забезпечення поточних потреб домашнього господарства.

В сучасних ринкових умовах, при високому рівні розвитку економіки, задоволення потреб за рахунок натурального забезпечення майже не використовується. Проте, в Україні, цей спосіб забезпечення потреб домогосподарств дуже поширений, особливо в сільській місцевості. Натуральне забезпечення важко виміряти в грошовому виразі, що в свою чергу дещо ускладнює аналіз сукупних витрат домашніх господарств.

На величину сукупних витрат домогосподарств впливають 2 групи факторів:

1. Внутрішні чинники: величина сукупного грошового доходу домогосподарства; рівень організації сімейного бюджету; рівень забезпеченості потреб членів домогосподарства за рахунок натурального забезпечення; ступінь духовних і матеріальних потреб членів домашнього господарства і т.д.;

2. Зовнішні чинники: рівень ринкових цін на товари і послуги, які споживає домогосподарство; розмір дотацій від держави, витрачених на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, транспорт; сума сплачених домашнім господарством податків, зборів та інших бюджетних платежів; ступінь розвитку банківської діяльності в економіці та інші [16, 119].

Витрати домогосподарств можна класифікувати за великою кількістю ознак. Класифікація витрат домогосподарств наведена в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація витрат домашніх господарств

Класифікаційна ознака	Види витрат
За ступенем необхідності	Першочергові
	Другорядні
За цільовим призначенням	Сплата податків, зборів та обов'язкових платежів
	Споживчі
	Інвестиційні
За ступенем регулярності	Інші
	Разові
	Постійні
За періодичністю	Регулярні
	Короткотермінові
	Середньотермінові
Згідно ролі, яку відіграють	Довготермінові
	Споживчі
	Виробничі
За розміром	Інвестиційні
	Постійні
	Змінні
	Фіксовані (постійні або умовнопостійні)
	Зростаючі
В залежності від частоти здійснення	Ті, що зменшуються
	Періодичні
	Одноразові
	Випадкові
	Циклічні
	Сезонні

	Пов'язані з конкретними датами
В залежності від мети	На життєзабезпечення
	На забезпечення простого відтворення в особистих господарствах
	На покращення умов життя
	На захист від ризиків
	Інші витрати

Примітка. Складено автором на основі [24]

Першочергові – це ті витрати, які спрямовані на задоволення найнеобхідніших потреб членів домогосподарства, тобто на харчування, лікування, забезпеченість житлом.

Другорядні, або їх ще називають бажані – витрати на освіту, страхові внески, товари та послуги не першої необхідності.

Споживчі витрати – витрати на купівлю продовольчих і непродовольчих товарів та послуг, зокрема туристичних, житлово-комунальних, лікувальних тощо.

Інвестиційні – витрати а купівлю цінних паперів, будівництво, нерухомість, вклади в банках чи інвестиційних компаніях.

До короткотермінових витрат можна віднести продовольчі та деякі непродовольчі витрати.

До середньотермінових належать витрати, які здійснюються сезонно.

До довготермінових відносять витрати, які здійснюють раз на декілька років. Зазвичай, це купівля товарів довгострокового користування [25].

До виробничих витрат належать витрати на просте або розширене відтворення особистого господарства, творчості та промислів.

Інвестиційні витрати – витрати в кредитну систему або на фондовий ринок.

Вилідають також постійні та змінні за розміром витрати, фіксовані витрати, а також витрати що зменшуються чи збільшуються.

До витрат на життєзабезпечення відносяться витрати на житло, харчування, одяг і т.д.

Витрати на забезпечення простого відтворення в особистих господарствах – витрати на сировину, матеріали, ремонт, обладнання.

Витрати на покращення умов життя – авто, меблі, дачі і т. д.

Витрати на захист від ризиків включають в себе витрати на страхування, технічний захист.

Структура витрат домогосподарств:

- купівля матеріальних цінностей для відтворення робочої сили у її фізичному вигляді;
- витрати на оплату послуг, що допомагають забезпечити відтворення робочої сили (відпочинок, лікування);
- витрати на духовний розвиток і освіту (як доповнення до безкоштовного бюджетного фінансування);
- податки та збори;
- страхові внески;
- довгострокові вклади населення в цінні папери і банківські депозити;
- витрати на розвиток приватного підприємництва [20].

Державна служба статистики України для статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України» поділяє витрати на споживчі і неспоживчі. Їх сума становить сукупні витрати домогосподарств.

Споживчі витрати поділяються на:

1. Продовольчі товари:

- харчові продукти;
- алкогольні напої;
- тютюнові вироби;
- харчування поза домом;

2. Непродовольчі товари:

- одяг;
- взуття;
- меблі;
- килими;
- товари культурного та побутового призначення;
- товари особистої гігієни, медикаменти;
- транспортні засоби, запчастини, пальне;

3. Оплата послуг:

- житлово-комунальні;
- транспорту та зв'язку;
- культурні;
- відпочинку та спорту;
- медичні та санаторно-курортні;
- навчання та дошкільного виховання.

До неспоживчих витрат домашніх господарств належать такі:

- допомога родичам, іншим особам;
- витрати на купівлю цінних паперів, нерухомості, будівництво, капітальний ремонт, вклади до банків;
- інші неспоживчі витрати [59].

У найзагальнішому вигляді «управляти» означає «спрямовувати хід, перебіг якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь» [7, 151]. Енциклопедичні видання термін «управління» трактують як «свідомий цілеспрямований вплив суб'єктів (економічних, соціальних, політичних та ін. відносин) на окремих людей, трудові колективи та більш широкі спільноти, а також на економічні об'єкти з метою досягнення цими суб'єктами цілей і надання стабільності та динамічності розвитку керованим об'єктам» [17, 479].

Управління фінансами – це «процес управління формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських об'єднань і громадян, якщо вони здійснюють фінансові операції, за допомогою специфічних прийомів і методів» [47, 50].

Під управлінням фінансами домогосподарств розуміється діяльність членів домашнього господарства щодо регулювання його вхідних та вихідних грошових потоків з метою підвищення загального добробуту, а також діяльність органів державної влади й управління, пов'язану з впливом на процеси формування доходів і витрат таких домогосподарств. Тобто можна стверджувати, що управління фінансами домогосподарств є сукупністю процесів мотивації, планування, організації, контролю та реалізації фінансових відносин як безпосередньо всередині самого домогосподарства, так і з іншими

суб'єктами економічної діяльності (державними фінансовими органами, інституціями фінансового ринку тощо).

Суб'єктами управління є члени домогосподарства, які здійснюють загальне управління його фінансами, а також держава в особі відповідних фінансових органів, які опосередковано впливають на процеси формування доходів і здійснення витрат домашніми господарствами (Державна податкова служба, Фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг тощо).

До найважливіших принципів управління фінансами домогосподарств відносимо: самостійність членів домогосподарства у прийнятті управлінських рішень; плановість і системність розроблення управлінських рішень у сфері фінансів домогосподарств; динамізм в управлінні фінансами; варіативність підходів до розроблення окремих управлінських рішень.

Серед головних пріоритетів управління фінансами домогосподарств в сучасних умовах вітчизняної економіки вважаємо за доцільне виділити такі:

- забезпечення формування людського капіталу шляхом отримання якісної освіти і поступового підвищення кваліфікації членів домогосподарства;

- оптимізація витрат домогосподарства на поточне споживання, яка передбачає уникнення необґрунтованих покупок, шкідливих для здоров'я товарів, зайвих послуг тощо;

- формування заощаджень як засобу захисту від соціальних, економічних і фінансових ризиків, а також трансформація заощаджень в інвестиції та максимізація їхньої дохідності з урахуванням рівня ризиковості;

- оцінка і розрахунок економічної обґрунтованості залучення позик та узгодження витрат на їх погашення з величиною майбутніх доходів;

- здійснення оперативного контролю з метою забезпечення фінансової стійкості домогосподарства і попередження ймовірного погіршення його фінансового стану та зниження фінансового статусу;

- важливим напрямом управління фінансами домогосподарств може бути мінімізація податкових платежів, зокрема шляхом повного обліку податкових

пільг, які надаються членам домашнього господарства (скажімо, при оплаті освітніх послуг з особистого доходу громадян).

Управління фінансами домогосподарств включає в себе управління доходами, управління витратами, управління заощадженнями та інвестиціями.

Управління витратами домогосподарств – це процес цілеспрямованого впливу від суб'єкта (домогосподарства) на витрати для досягнення поставленої мети (цілей).

Процес управління розбивається на етапи:

- 1) планування (виявляється у складанні відповідних планів);
- 2) виконання планів за витратами;
- 3) досягнення (або не досягнення) поставлених цілей.

Сам процес є циклічним та безперервним.

Необхідність управління витратами полягає у досягненні фінансового благополуччя - житті у достатку і спокої, щасті, добробуті (забезпеченні необхідними матеріальними і духовними благами).

В залежності від складу домогосподарства фінансове благополуччя можна поділити на:

- особисте (якщо домогосподарство складається з однієї людини)
- сімейне (якщо домогосподарство складається з кількох людей).

Результатом фінансового благополуччя стає досягнення стану фінансової незалежності. Іншими словами досягнути власної фінансової незалежності без досягнення фінансового благополуччя неможливо.

Отже, для досягнення фінансового благополуччя та фінансової незалежності просто необхідне управління витратами. Проте, на мою думку, для досягнення максимальної кількості цілей домогосподарств необхідне комплексне управління фінансами, яке включає не лише управління витратами, а й доходами, заощадженнями та інвестиціями домогосподарств.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Домогосподарство є одним з основних суб'єктів ринкової економіки.

Домашнє господарство - це окремий господарюючий суб'єкт, що утворюються з однієї або декількох осіб, об'єднаних місцем спільним бюджетом і місцем проживання, який є власником і постачальником ресурсів в економіку та отримує замість того кошти для купівлі необхідних благ для забезпечення своєї життєдіяльності

Основною функцією домогосподарства є споживання. За допомогою цієї функції створюються сприятливі умови для ефективного попиту та стимулювання зростання обсягів виробництва товарів та надання різних послуг. В процесі вивчення питань споживання, задоволення потреб людини та оптимізацію витрат на них було виділено класичну, неокласичну та кейнсіанську концепції споживання.

Витрати домогосподарств – це сукупність платежів за товари та послуги, здійснених за певний період, кошти, направлені на купівлю цінних паперів, валюти, нерухомості, на будівництва, податки та інші внески.

Державна служба статистики України для статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України» поділяє витрати на споживчі і неспоживчі. Їх сума становить сукупні витрати домогосподарств. Споживчі витрати домогосподарств – це оплата за товари та послуги, що задовольняють поточні потреби членів домашніх господарств. Неспоживчі витрати домогосподарств включають в себе витрачання грошових та негрошових ресурсів на допомогу родичам, різні капітальні витрати пов'язані з будівництвом, веденням підсобного господарства, на придбання цінних паперів, сертифікатів, виплату аліментів, боргів та податків

Необхідність управління витратами полягає у досягненні фінансового благополуччя - житті у достатку і спокої, щасті, добробуті (забезпеченні необхідними матеріальними і духовними благами).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИ ТА ДИНАМІКИ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Практика здійснення споживчих витрат домогосподарствами

Основними складовими сукупних витрат домогосподарств в Україні є споживчі і неспоживчі витрати. Для їх аналізу обрано середньостатистичні домогосподарства, середній еквівалентний розмір такого домашнього господарства – 2,11 осіб.

В табл. 2.1 наведені витрати домогосподарств в Україні за 2016-2019 рр. загалом і за поділом на споживчі і неспоживчі, зокрема. Розмір сукупних витрат у 2016 р. становив 5720,4 грн, у 2017 р. – 7139,4 грн., у 2018 р. – 8308,6 грн, а у 2019 р. – 9670,16 грн. За аналізований період можна помітити тенденцію до зростання. Розмір споживчих витрат також змінювався за ці роки. Зокрема, у 2016 р. вони становили 5331,5 грн., у 2017 р. – 6634,1 грн., у 2018 р. – 7655,4 грн., а в 2019 р. – 8826,3 грн., неспоживчі витрати становили відповідно 388,8 грн., 505,3 грн., 653,2 грн., 843,8 грн.

Таблиця 2.1

Витрати домогосподарств в Україні

(грн.)

Витрати (в середньому на місяць)	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Споживчі	5331,5	6634,1	7655,4	8826,3
Неспоживчі	388,8	505,3	653,2	843,8
Всього	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Навіть не проводячи детального аналізу, можна зробити висновок, що споживчі витрати в Україні займають доволі велику частину витрат домогосподарств, що є доволі негативною тенденцією. Так, у 2016 році частка споживчих витрат становила 93,2%, у 2017 – 92,92%, у 2018 – 92,14%, а у 2019 – 91,27% (рис. 2.1). Тоді, частки неспоживчих витрат становили відповідно 6,8%, 7,08%, 7,86% та 8,73%. І хоча частки споживчих витрат і є дуже

високими, можна спостерігати деяку позитивну динаміку в структурі сукупних витрат, а саме невелике стабільне зростання неспоживчих витрат.

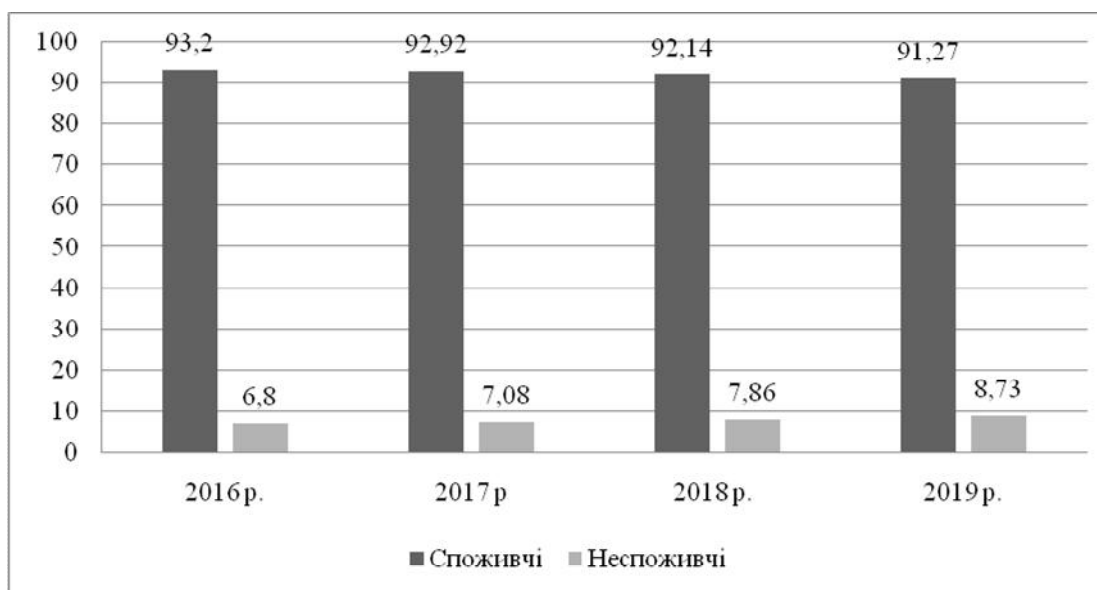

Рис. 2.1. Динаміка часток споживчих і неспоживчих витрат домогосподарств в Україні

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

В табл. 2.2 представлено динаміку показників приросту витрат домогосподарств.

Таблиця 2.2

Показники приросту витрат домогосподарств в Україні, %

Витрати (в середньому за місяць)	Приріст в 2017 р.	Приріст в 2018 р.	Приріст в 2019 р.	Приріст за аналізований період
Споживчі	24,4	15,4	15,3	65,6
Неспоживчі	29,9	29,3	29,2	117,0
Сукупні	24,8	16,4	16,4	69,0

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

За 2017 рік сукупні витрати домогосподарств зросли на 1419,0 грн. або на 24,8%, в 2018 році – 1169,2 грн., та на 16,4%, а в 2019 році – на 1361,5 грн. або 16,4%. За весь аналізований період сукупні витрати зросли на 3949,8 грн. або на 69%. Таке зростання більшою мірою відбувалося за рахунок збільшення споживчих витрат. Споживчі витрати за аналізований період зросли на 65,6%. Найбільше зростання відбулося у 2017 році, коли приріст споживчих витрат становив 24,4%, у 2018 та 2019 роках показники приросту дещо зменшилися і становили відповідно 15,4% та 15,3%. Зростання неспоживчих витрат за

аналізовані періоди трималося на рівні 30% щороку, проте через їх низьку частку в структурі витрат, це зростання не мало суттєвого впливу на ріст сукупних витрат.

Споживчі витрати домогосподарств – це оплата за товари та послуги, що задовольняють поточні потреби членів домашніх господарств. Складовими споживчих витрат є:

- продовольчі витрати;
- непродовольчі витрати;
- оплата послуг.

У розвинених країнах сучасна структура споживання, яка визнана оптимальною, приблизно така: продовольчі товари - 30%, інші матеріальні блага - 70% [61].

В таблиці 2.3 наведено склад споживчих витрат домогосподарств в Україні.

Таблиця 2.3

Склад споживчих витрат домогосподарств в Україні

Витрати	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
Продовольчі товари	3020,8	56,7	3647,5	55,0	4239,4	55,4	4808,7	54,5
Непродовольчі товари	1462,3	27,4	1888,4	28,5	2138,5	27,9	2444,1	27,7
Послуги	848,4	15,9	1098,2	16,5	1277,5	16,7	1573,6	17,8
Споживчі витрати, всього	5331,5	100	6634,1	100	7655,4	100	8826,3	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Із табл. 2.3 видно, що частка продовольчих товарів у структурі споживчих витрат домогосподарств в Україні коливається на рівні 55% і є набагато вища від частки, яка вважається оптимальною в розвинених країнах. Непродовольчі витрати коливаються на рівні 27%, а оплата послуг займає близько 16%. З 2016 по 2019 рік частка витрат на послуги зросла з 15,9% до 17,8%. Загалом особливих зрушень в розподілі споживчих витрат не відбулося, витрати зростали рівномірно протягом аналізованого періоду.

Загалом, за 2016-2019 роки, розмір споживчих витрат зріс на 3494,8 грн. або на 65,6%. В табл. 2.4 наведено структуру споживчих витрат домогосподарств в Україні.

Таблиця 2.4

Структура споживчих витрат домогосподарства в Україні

Витрати (у середньому за місяць)	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	грн	%	грн	%	грн	%	грн.	%
Продукти харчування та безалкогольні напої	2852,7	46,89	3423,7	47,9	3962,5	47,7	4501,6	47,7
Алкогольні напої	66,4	1,2	82,3	1,1	102,4	1,2	112,7	1,3
Тютюнові вироби	101,8	1,8	141,4	2,0	174,5	2,1	194,3	2,1
Одяг і взуття	314,7	5,5	397,0	5,6	460,4	5,5	523,9	5,4
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	917,5	16,0	1213,2	17	1276,0	15,3	1409,1	15,2
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	97,1	1,7	143,2	2,0	174,8	2,1	175,6	2,1
Охорона здоров'я	238,7	4,2	272,0	3,8	334,4	4,0	400,6	4,0
Транспорт	205,3	3,6	246,7	3,5	306,1	3,7	465,3	3,7
Зв'язок	133,1	2,3	168,8	2,4	212,2	2,6	272,0	2,6
Відпочинок і культура	80,6	1,4	117,7	1,7	145,9	1,8	159,5	1,8
Освіта	56,5	1,0	76,0	1,1	73,5	0,9	105,0	1,8
Ресторани та готелі	125,0	2,2	162,4	2,3	201,2	2,4	256,1	1,7
Різні товари та послуги	142,1	2,5	175,7	2,4	221,6	2,7	250,5	2,7
Споживчі витрати	5331,5	93,2	6634,1	92,9	7655,4	92,1	8826,3	92
Сукупні витрати	5720,4	100	7139,4	100	8308,6	100	9670,2	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Із табл. 2.4 видно, що найбільшу частку в сукупних витратах займають «продукти харчування та безалкогольні напої» (більше 46%) та «житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» (в середньому 16%), інші витрати є

доволі незначними та їхня частка є низькою. Вражає той факт, яку частку займають витрати на «охорону здоров'я» (4,0% у 2019 р.), «освіту» (1,8% у 2019 р.) та «відпочинок та культуру» (1,8% у 2019 р.). Ці витрати впливають на фізичний і духовних розвиток людини, тому їх необхідно здійснювати в більшій мірі для повноцінного задоволення потреб.

В табл. 2.5 представлено динаміку споживчих витрат домогосподарств в Україні.

Таблиця 2.5

Показники приросту споживчих витрат домогосподарств в Україні, %

Витрати (в середньому за місяць)	Приріст в 2017 р.	Приріст в 2018 р.	Приріст в 2019 р.	Приріст за аналізований період
Продукти харчування та безалкогольні напої	20,0	15,7	13,6	57,8
Алкогольні напої	23	24,5	10,1	69,9
Тютюнові вироби	38,9	23,4	11,4	90,9
Одяг і взуття	26,2	15,9	13,78	66,5
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	32,2	5,2	10,4	53,6
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	47,4	22,0	0,5	80,8
Охорона здоров'я	13,9	23	19,8	67,8
Транспорт	20,1	24,1	52,0	126,6
Зв'язок	26,8	25,7	28,2	104,4
Відпочинок і культура	46	24	9,3	98,8
Освіта	34,5	-3,3	42,8	85,8
Ресторани та готелі	29,3	23,9	27,3	104,8
Різні товари та послуги	23,7	26,2	13,0	76,3
Споживчі витрати	24,4	15,4	15,3	65,6
Сукупні витрати	24,8	16,4	16,4	69,0

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Споживчі витрати українських домогосподарств зростали нерівномірно. У 2017 році особливо високим темпом приросту характеризувались витрати на «тютюнові вироби» (38,9%), «витрати на предмети домашнього вжитку» (47,4%), витрати на відпочинок та культуру» (46%) та «освіту» (34,5%). Разом з тим, вже у 2018 році витрати на освіту зменшились і набули від'ємного

приросту у розмірі -3,3%. Також у 2018 році різко зменшився приріст витрат на «житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива» і становив лише 5,2%. Інші витрати в цьому періоді зростали рівномірно. У 2019 році помітно зросли витрати на «транспорт» (52,0%), «освіту» (42,8%), «зв'язок» (28,2%), але через невисоку частку таких витрат в загальній структурі, дане зростання не є таким помітним. Також, в 2019 році порівняно з минулими роками знизилась темп приросту витрат на «алкогольні напої» (до 11,1%) та «тютюнові вироби» (до 11,3%). Суттєво зменшився приріст витрат на «предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла» і на 2019 рік цей показник становив всього 0,5%.

За весь аналізований період сукупні витрати домогосподарств зросли на 69,0%, а споживчі витрати – на 65,6%. З 2016 по 2019 рік найбільше зросли витрати на «транспорт» (126,6%), «ресторани та готелі» (104,8%), «зв'язок» (104,4%), «відпочинок та культуру» (98,8%), «тютюнові вироби» (90,9%).

З додатку А, у якому наведені споживчі витрати домогосподарств у міських поселеннях видно, що витрати в великих і малих містах дещо відрізняються за розміром, зокрема, витрати в великих містах значно вищі. Можна також відмітити, що у великих містах витрати на «транспорт», «відпочинок і культуру», «освіту», «ресторани та готелі» в декілька разів вищі за ті ж витрати у малих містах. Таку різницю можна пояснити більш розвиненою інфраструктурою та можливостями для розвитку у великих містах.

У табл. 2.6 представлена структура витрат домогосподарств у міських поселеннях.

Таблиця 2.6

Структура споживчих витрат домогосподарств у міських поселеннях, %

Витрати (за місяць)	У великих містах				У малих містах			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Продукти харчування та безалкогольні напої	47,0	46,2	45,2	43,3	50,8	47,5	48,6	47,8

Алкогільні напої	1,5	1,4	1,5	1,4	1,1	1,1	1,1	1,0
Тютюнові вироби	1,7	2	2,2	2,1	1,8	1,9	2,1	1,8
Одяг і взуття	5	5,1	5,0	5,1	6,2	5,9	6,1	5,8
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	16,4	18,0	16,2	15,7	16,9	17,2	15,7	14,7
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	1,6	1,9	2,0	1,7	1,8	2,1	2,4	1,9
Охорона здоров'я	4,1	3,6	3,9	4,3	3,7	4,2	4,0	4,0
Транспорт	4,2	4	4,0	5,6	3,4	3,5	3,2	4,5
Зв'язок	2,6	2,5	2,7	2,8	2,5	2,5	2,7	3,1
Відпочинок і культура	2,1	2,5	2,6	2,5	1,2	1,3	1,4	1,3
Освіта	1,5	1,6	1,4	1,6	0,7	0,9	0,7	0,8
Ресторани та готелі	3,4	3,2	3,4	3,8	1,4	2,1	2,1	2,2
Різні товари та послуги	2,8	2,8	3,0	2,9	2,6	2,6	2,8	2,6
Споживчі витрати	93,9	94,8	93,1	92,8	94,1	92,8	92,9	91,5
Сукупні витрати	100	100	100	100	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

У великих містах частка витрат на «продукти харчування та безалкогольні напої» за аналізований період зменшилась з 47% до 43,3%, це позитивні зрушення в структурі витрат. Дещо зросли витрати на «тютюнові вироби», «предмети домашнього вжитку», «відпочинок і культуру». Інших суттєвих змін не спостерігається.

У малих містах частка витрат на «продукти харчування» на кілька відсотків вища ніж в великих містах, проте, за аналізований період також спостерігається їх зменшення з 50,8% у 2016 році до 47,8% у 2019 році. Зменшились також витрати на «житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива» (з 17,2% у 2017 році до 14,7% у 2019 р.). В інших категоріях витрат відбувалось невелике збільшення частки в структурі витрат, проте суттєвих змін не відбулося. В табл. 2.7 відображена динаміка споживчих витрат у міських поселеннях.

Показники приросту споживчих витрат домогосподарств у міських поселеннях, %

Витрати (у середньому за місяць)	У великих містах				У малих містах			
	2017	2018	2019	з 2016 по 2019	2017	2018	2019	з 2016 по 2019
Продукти харчування та безалкогольні напої	23,0	16,1	12,9	61,2	20,7	17,7	12,6	60,1
Алкогільні напої	24,7	31,5	10,4	81,1	24,7	21,2	1,4	53,3
Тютюнові вироби	44,3	27,7	13,6	109,2	35,1	24,8	1,5	71,1
Одяг і взуття	27,8	21,9	13,2	86,3	25,9	15,4	11,1	61,4
Житло, вода, електр енергія, газ та інші види палива	37,2	7,0	14,2	67,6	30,7	5,3	7,9	48,4
Предмети домаш. вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	46,0	25,5	0,8	84,5	45,5	32,4	-10,3	72,9
Охорона здоров'я	7,8	28,9	30,2	80,9	43,6	10,4	14,9	82,3
Транспорт	16,8	21,4	63,2	131,5	31,4	7,2	59,9	125,2
Зв'язок	20,5	26,9	25,6	90,4	32,3	22,1	30,9	111,7
Відпочинок і культура	47,6	24,7	11,4	105,1	46,7	22,3	6,4	89,6
Освіта	34,0	6,5	30,1	85,5	60,3	-6,3	32,2	98,6
Ресторани та готелі	14,7	29,3	28,9	91,2	79,4	20,7	23,6	167,5
Різні товари та послуги	25,9	27,3	16,2	86,0	30,8	23,5	4,3	68,4
Споживчі витрати	26,1	17,2	17,0	72,7	27,0	15,2	13,1	65,5
Сукупні витрати	24,8	19,3	17,3	74,7	28,9	15,0	14,9	70,2

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Зростання витрат у міських поселеннях відбувалося нерівномірно. У великих містах сукупні витрати домогосподарств за аналізований період зросли на 74,7%, а сукупні витрати – на 72,8%. Найбільший темп приросту спостерігався у витрат на «транспорт» (131,5%), «тютюнові вироби» (109,2%), «відпочинок і культуру» (105,1%). Найбільший приріст спостерігався в 2017 році, тоді споживчі витрати зросли на 26,1%.

У малих містах за аналізований період сукупні витрати зросли на 70,2%, споживчі витрати – 65,5%. Витрати зростали не рівномірно, найбільше

зростання спостерігалося у 2017 році. Загалом, зростання витрат відбувалося таким же чином, як і у великих містах.

У табл. 2.8 наведено споживчі витрати домогосподарств у сільській місцевості.

Таблиця 2.8

Споживчі витрати домогосподарств у сільській місцевості

Витрати (у середньому за місяць)	Витрати, грн			
	2016	2017	2018	2019
Продукти харчування та безалкогольні напої	2935,0	3401,1	3868,8	4462,4
Алкогольні напої	47,01	57,1	63,78	76,1
Тютюнові вироби	99,2	134,1	155,6	181,3
Одяг і взуття	316,7	394,5	431,1	504,8
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	819,5	1033,7	1054,3	1123,0
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	92,5	139,6	151,8	168,9
Охорона здоров'я	252,2	256,6	325,7	357,7
Транспорт	160,1	228,1	273,3	347,7
Зв'язок	100,9	134,0	170,8	224,5
Відпочинок і культура	36,8	50,6	61,8	64,2
Освіта	29,0	31,6	47,6	49,6
Ресторани та готелі	60,9	86,3	94,1	117,8
Різні товари та послуги	111,4	124,8	158,4	184,9
Споживчі витрати	5061,3	6071,6	6856,9	7863,0
Сукупні витрати	5528,5	6716,9	7618,7	8857,2

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Порівнюючи дані з додатку А і табл. 2.9 можна зробити висновок, що сукупні і споживчі витрати у селах та селищах значно нижчі ніж у великих містах. Витрати на «Освіту» та «Відпочинок і культуру» дуже низькі.

В табл. 2.9 наведено структуру споживчих витрат домогосподарств в сільських поселеннях.

Таблиця 2.9

Структура споживчих витрат домогосподарств у сільській місцевості

Витрати (у середньому за місяць)	Структура, %			
	2016	2017	2018	2019
Продукти харчування та безалкогольні напої	53,0	50,6	50,7	50,4
Алкогольні напої	0,9	0,9	0,9	0,9
Тютюнові вироби	1,8	2	2,0	2,0

Одяг і взуття	5,7	5,8	5,8	5,7
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	14,8	15,3	13,8	12,7
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	1,7	2,1	2,0	2,0
Охорона здоров'я	4,6	3,8	4,3	4,0
Транспорт	2,9	3,4	3,6	3,9
Зв'язок	1,8	2,0	2,2	2,5
Відпочинок і культура	0,7	0,8	0,8	0,7
Освіта	0,5	0,5	0,6	0,6
Ресторани та готелі	1,1	1,3	1,2	1,3
Різні товари та послуги	2,0	1,9	2,1	2,1
Споживчі витрати	91,5	90,4	90,0	88,8
Сукупні витрати	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

У структурі споживчих витрат домогосподарств в сільській місцевості провідне місце займають споживчі витрати, їх частка становить більше 90%, лише у 2019 році вона знизилась до 88,8%.

Найбільшу частку у структурі витрат займають витрати на «продукти харчування» (більше 50%), проте в період з 2016 по 2019 рік їх частка знизилась з 53,0% до 50,4%. Хоча таке зменшення не є суттєвим, проте спостерігається позитивна динаміка. Друге місце за величиною частки у структурі займають витрати на «житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива». Ці витрати займають близько 15% сукупних витрат. За аналізований період такі витрати знизились з 14,8% у 2016 році до 12,7% в 2019 році. В період з 2016 до 2019 року дещо зросли витрати на «транспорт» та «зв'язок», інших змін у структурі витрат не було.

В табл. 2.10 представлено динаміку споживчих витрат домогосподарств у сільській місцевості.

Таблиця 2.10

Показники приросту споживчих витрат домогосподарств у сільській місцевості

Витрати (у середньому за місяць)	Приріст, %			
	за 2017 р.	за 2018 р.	за 2019 р.	з 2016 по 2019
Продукти харчування та безалкогольні напої	15,9	13,7	15,3	52,0

Алкогoльнi напої	21,3	11,6	19,4	61,7
Тютюнові вирoби	35,2	16,0	16,6	82,7
Oдяг і взуття	24,5	9,3	17,1	59,4
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	26,1	2,0	6,5	37,0
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	50,9	8,7	11,3	82,8
Охорона здоров'я	1,6	27,1	9,8	41,9
Транспорт	42,5	19,8	27,2	117,3
Зв'язок	32,8	27,5	31,5	122,6
Відпочинок і культура	37,4	22,1	4	74,5
Освіта	8,7	50,8	4,1	70,7
Ресторани та готелі	41,5	9,0	25,2	93,2
Різнi товари та послуги	12,0	26,9	16,7	96,9
Споживчі витрати	19,9	12,9	14,7	55,4
Сукупні витрати	21,5	13,4	16,3	60,2

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Споживчі витрати за аналізований період зростали нерівномірно. Загалом, сукупні витрати за цей період зросли на 60,2%, а споживчі – на 55,4%. Як і в міських поселеннях, найбільшого зростання зазнали витрати на «транспорт» (117,3%) та «зв'язок» (122,6%), тоді як витрати на «охорону здоров'я» зросли всього лиш на 41,86%. Найбільше витрати зростали у 2017 році, в 2018 році темп приросту дещо знизився до 12,9%, проте в 2019 році спостерігалoся зростання споживчих витрат на 14,7%.

В додатку Б наведено споживчі витрати домогосподарств залежно від їх чисельності. З даних наведених у додатку видно, що витрати змінюються в залежності від кількості членів домогосподарства – чим більша кількість осіб, тим вищі витрати. Проте, вони зростають непропорційно. Більшість витрат стрімко зростають при збільшенні чисельності осіб до трьох включно, коли кількість осіб зростає до 4, 5 і більше осіб, приріст витрат на кожен додаткову особу в домогосподарстві зменшується.

За 2017-2019 рр. практично всі споживчі витрати стрімко зростали, особливих змін не помічалoся

В додатку В представлено структуру споживчих витрат домогосподарств залежно від їх чисельності. Виходячи з даних додатку, структура витрат домогосподарств змінюється залежності від їх чисельності. Частки деяких

статей витрат зростають від збільшення кількості осіб в домогосподарств інших – навпаки зменшуються, тобто існує як прямий, так і обернений зв'язок між витратами домогосподарств та їх чисельністю.

Зокрема, частки витрат на «житло, воду, електроенергію і газ» та на «охорону здоров'я» зменшувалися від збільшення кількості в домогосподарстві. Витрати на «одяг та взуття», «тютюнові вироби», «продукти харчування та безалкогольні напої», «транспорт», «зв'язок», «відпочинок та культуру», «освіту» мають тенденцію до зростання від збільшення членів домогосподарства. Структура інших витрат не змінюється.

В дод. Д наведено споживчі витрати домогосподарств за регіонами. З додатку видно, що розмір споживчих витрат домогосподарств відрізняється за регіонами. Найбільший розмір споживчих і продовольчих витрат стабільно спостерігається у Закарпатській області (у 2019 році споживчі витрати становили 12161,7 грн., а продовольчі - 6582,9 грн.), а найменший – у Луганській області (у 2019 році споживчі витрати сягали 6582,9 грн., продовольчі - 3604,4 грн.). Показник Луганської області надзвичайно низький, він спричинений нестабільною економічною ситуацією і проведенням військових дій на території даної області.

В додатку Е наведено структуру витрат домогосподарств за регіонами. З додатку видно, що в різних регіонах відрізняється не лише розмір витрат, а і їх структура. За 2019 рік частка споживчих витрат коливалась від 82,9% в Чернівецькій області до 96,4 % у Київській. Частка продовольчих витрат доволі висока і в середньому становить близько 50% сукупних витрат. Найменша частка продовольчих витрат спостерігалася у Запорізькій області (41,5%), а найбільша – у Київській (56,7%). Також, вивчаючи структуру витрат можна зробити висновок, що позитивна тенденція із зниженням частки споживчих витрат спостерігається далеко не у всіх областях. Зокрема, така частка має тенденцію до зростання у м. Київ, Сумській, Рівненській, Одеській, Львівській, Житомирській та Закарпатській областях.

В табл. 2.11 детально розглянуто споживчі витрати та їх структуру у Тернопільській області.

Структура споживчих витрат в Тернопільській області

Витрати (у середньому за місяць)	Витрати, грн.				Структура, %			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Продукти харчування та безалкогольні напої	3071,3	3910,6	4060,1	4968,1	49,0	41,5	46,2	44,7
Алкогільні напої	62,2	116,1	88,3	113,7	0,9	1,1	0,9	1,0
Тютюнові вироби	91,9	141,1	128,8	140,5	1,5	1,5	1,5	1,3
Одяг і взуття	426,3	702,3	690,9	802,6	6,9	7,5	7,9	7,2
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	1009,6	1622,5	1267,9	1430,4	16,1	17,2	14,4	12,9
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	113,9	255,1	168,9	192,6	1,8	2,7	1,9	1,7
Охорона здоров'я	344,6	379,8	483,3	528,3	5,5	4,0	5,5	4,8

Продовження табл. 2.11

Транспорт	198,7	475,2	331,9	488,1	3,2	5,0	3,8	4,4
Зв'язок	140,4	190,4	194,9	277,6	2,2	2,0	2,2	2,5
Відпочинок і культура	77,6	137,6	119,7	183,1	1,2	1,5	1,4	1,6
Освіта	56,1	99,6	107,8	91,3	0,9	1,1	1,2	0,8
Ресторани та готелі	117,6	307,3	183,6	234,2	1,9	3,3	2,2	2,1
Різні товари та послуги	192,2	216,4	213,2	265,7	3,1	2,3	2,4	2,4
Споживчі витрати	5905,6	8553,8	8039,6	9715,9	94,2	90,7	91,5	87,4
Сукупні витрати	6260,3	9421,9	8780,3	11120	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Якщо порівнювати дані з табл. 2.4 та табл. 2.11 можна помітити що витрати домогосподарств в Тернопільській області значно вищі ніж середньостатистичні. Наприклад, споживчі витрати в Тернопільській області в

2019 році становили 9715,9 грн, в той час коли середньостатистичні – 8823,3 грн., така тенденція спостерігається практично у всіх статтях витрат.

Щодо структури витрат домогосподарств в Тернопільській області, то вона зазнала деяких змін за аналізований період. Зокрема, частка споживчих витрат у структурі сукупних зменшилась з 92,4% в 2016 році до 87,4% у 2019 р. Така ж тенденція спостерігається і в витратах на «продукти харчування» (з 49,0% до 44,7%), «житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива» (з 16,1% до 12,9%), «охорону здоров'я» (з 5,5% до 4,8%), «різні товари та послуги» (з 3,1% до 2,4%). Частки інших статей витрат або залишились незмінними, або ж мали деяке зростання.

Якщо ж порівнювати структуру витрат в Тернопільській області із середньостатистичною, то буде видно, що в Тернопільській області частка споживчих витрат значно менша, така ж ситуація з витратами на «продукти харчування та безалкогольні напої, «алкогольні напої», «тютюнові вироби», «житло, воду та електроенергію», а також на «освіту». Вищими за середньостатистичні є витрати на «одяг і взуття», «охорону здоров'я», «транспорт», «ресторани та готелі».

2.2. Аналіз неспоживчих витрат домогосподарств

Неспоживчі витрати домогосподарств включають в себе витрачання грошових та негрошових ресурсів на допомогу родичам, різні капітальні витрати пов'язані з будівництвом, веденням підсобного господарства, на придбання цінних паперів, сертифікатів, виплату аліментів, боргів та податків.

В табл. 2.12 наведено структуру неспоживчих витрат домогосподарств в Україні.

Таблиця 2.12

Склад і структура неспоживчих витрат домогосподарств в Україні

Витрати (в середньому за місяць)	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
Допомога родичам, іншим особам	186,7	3,3	210,7	2,9	262,9	3,2	293,7	3,3
Купівля акцій, нерухомості, будівництво,	141,7	2,5	224,9	3,12	313,3	3,8	445,7	3,8

капремонт, вклади до банків								
Інші витрати	60,4	1,0	69,6	1,0	77,1	0,9	104,3	0,9
Неспоживчі витрати	388,8	6,8	505,3	7,0	653,2	7,9	843,8	8,0
Сукупні витрати	5720,4	100	7139,4	100	8308,6	100	9670,2	100,0

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

В період з 2016 по 2019 роки в структурі сукупних витрат домашніх господарств зросла частка витрат на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків» з 2,47% до 3,8%. Це є позитивним фактором, оскільки населення таким чином збільшує свої статки, формує ресурсну базу для пасивних доходів, підвищує рівень свого життя. Проте, дане зрушення надто низьке, частка таких витрат в домогосподарствах розвинених країн є набагато вищою, тому для оптимізації структури сукупних витрат необхідне постійне збільшення витрат в сторону неспоживчих.

В табл. 2.13 представлена динаміка неспоживчих витрат домогосподарств в Україні.

Таблиця 2.13

Показники приросту неспоживчих витрат домогосподарств в Україні

Витрати	Приріст в 2017 р.	Приріст в 2018 р.	Приріст в 2019 р.	Приріст за аналізований період
Допомога родичам, іншим особам	12,8	24,8	11,7	57,3
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	58,7	39,2	42,3	214,6
Інші витрати	15,3	10,7	35,4	72,8
Неспоживчі витрати	29,9	29,3	29,2	117,0
Сукупні витрати	24,8	16,4	16,34	69,0

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Загалом, розмір неспоживчих витрат зріс на 116,4 грн в 2017 р., на 147,9 грн. в 2018 р. та на 190,7 грн. Такі значення в грошовому виразі не викликають захоплення, проте їх темп приросту становив близько 30% щорічно. Підтримка такої щорічної динаміки позитивно вплине на структуру сукупних витрат домогосподарств та створить умови для кращого задоволення потреб

населення. Найбільшого зростання за аналізований період зазнали витрати на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків», які збільшились на 214,6%.

В табл. 2.14 наведено неспоживчі витрати домогосподарств у міських поселеннях.

Таблиця 2.14

Неспоживчі витрати домогосподарств у міських поселеннях

Витрати (в середньому за місяць)	У великих містах				У малих містах			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Допомога родичам, іншим особам	165,4	139,8	200,6	224,7	153,6	218,9	249,5	263,2
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	156,3	195,2	343,6	443,6	106,7	203,0	247,7	378,7
Інші витрати	59,5	66,5	94,0	112,0	47,7	65,4	50,3	107,5
Неспоживчі витрати	381,1	401,5	638,2	780,4	308,0	487,3	547,5	758,5
Сукупні витрати	6227	7772	9272	10880	5234	6744	7757	8909

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

За аналізований період неспоживчі витрати стабільно зростали як в великих так і в малих містах. На кінець 2019 року витрати в малих містах становили 758, 5 грн, а в великих – 780,4 грн., це показує, що у розмірі неспоживчих витрат не спостерігається такої тенденції як в споживчих витратах, де витрати в великих містах були значно вищі ніж в малих. Відчутна різниця відчувається у витратах на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вкладах до банків», які нижчі в малих містах.

В табл.2.15 наведено структуру неспоживчих витрат домогосподарств.

Таблиця 2.15

Структура неспоживчих витрат домогосподарств у міських поселеннях

Витрати (в середньому за місяць)	У великих містах				У малих містах			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Допомога родичам, іншим особам	2,6	1,8	2,2	2,1	3,0	3,2	3,3	2,9
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	2,5	2,5	3,7	4,1	2,0	3,0	3,2	4,4

Інші витрати	1,0	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0	0,6	1,2
Неспоживчі витрати	6,1	5,2	6,9	7,2	5,9	7,2	7,1	8,5
Сукупні витрати	100	100	100	100	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Аналізуючи структуру неспоживчих витрат домогосподарств у міських поселеннях видно, що частка неспоживчих витрат в малих містах вища, ніж в великих містах. В період з 2016 по 2019 роки частка цих витрат в великих містах зросла з 6,1% до 7,2%, а в малих – з 5,9% до 8,5%.

Для детальнішого аналізу слід проаналізувати динаміку неспоживчих витрат домогосподарств у міських поселеннях (табл.2.16).

Загалом, неспоживчі витрати за аналізований період зросли на 104,7% в великих містах та на 146,2% у малих містах. Витрати зростали дуже нерівномірно, у 2017 та 2018 рр. спостерігався також від’ємний приріст витрат.

У великих містах витрати на «допомогу родичам та іншим особам» за аналізований період зросли всього лише на 35,9%, так як в 2017 році за цією статтею спостерігався від’ємний приріст у розмірі 15,5%. Витрати на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків» зросли аж на 183,9%, пік зростання припав на 2018 рік, коли витрати зросли на 76,0%. «Інші витрати» зросли на 88,4%.

Таблиця 2.16

Показники приросту неспоживчих витрат домогосподарств в міських поселеннях

Витрати (в середньому за місяць)	У великих містах				У малих містах			
	за 2017	за 2018	за 2019	з 2016 по 2019	за 2017	за 2018	за 2019	з 2016 по 2019
Допомога родичам, іншим особам	-15,5	43,5	12,0	35,9	42,5	13,9	5,5	71,4
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	24,9	76,0	29,1	183,9	90,2	22	52,9	254,7
Інші витрати	11,9	41,3	19,2	88,4	37,1	-23,0	113,4	125,6
Неспоживчі витрати	5,23	58,9	22,3	104,7	58,2	12,3	38,5	146,2
Сукупні витрати	24,8	19,3	17,4	74,7	28,8	15,0	14,9	70,2

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

У малих містах за аналізований період витрати на «допомогу родичам та іншим особам» зросли на 71,4%, пік зростання припав на 2017 рік і становив 42,5%. Витрати на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків» зросли на 254,7%, пік зростання припав також на 2017 рік і сягнув 90,21%. «Інші витрати» загалом зросли на 125,6%, у 2018 році спостерігався від'ємний приріст на 23,0%, а у 2019 році вже спостерігався приріст на 113,4%.

В табл. 2.17 представлені неспоживчі витрати домогосподарств у сільській місцевості та їх структура.

У 2019 році неспоживчі витрати у сільській місцевості становили 994,18 грн, цей показник дещо вищий, ніж у великих та малих містах. Також, у домогосподарств у сільській місцевості спостерігається вищий рівень витрат на «допомогу родичам, іншим особам» аніж у містах. Що стосується структури витрат, то в сільській місцевості частка неспоживчих витрат доволі висока, сягає 11,2% у 2019 році, цей показник значно вищий за показники у великих та малих містах та середньостатистичний.

Таблиця 2.17

Неспоживчі витрати домогосподарств у сільській місцевості

Витрати (в середньому за місяць)	Витрати, грн				Структура, %			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Допомога родичам, іншим особам	240,7	288,9	349,5	403,4	4,4	4,3	4,6	4,6
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	154,2	279,5	332,8	498,6	2,8	4,2	4,4	5,6
Інші витрати	72,3	76,9	79,5	92,2	1,3	1,1	1,0	1,0
Неспоживчі витрати	467,2	645,3	761,8	994,2	8,5	9,6	10,0	11,2
Сукупні витрати	5528,5	6716,9	7618,7	8857,2	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Однією з причин такого явища є те, що в структурі витрат високу частку займають витрати на «допомогу родичам та іншим особам». Їх частка у 2019 році становила 4,6%, в той час коли середньостатистичний показник – 3,3%, у великих містах – 2,1%, в малих – 2,9%. Інші витрати також мають вищі частки у структурі витрат.

В табл. 2.18 наведено динаміку неспоживчих витрат домогосподарств у сільських поселеннях. За аналізований період неспоживчі витрати у сільській місцевості зросли на 112,8%, найбільше зростання на 38,18% спостерігалось в 2017 році. Витрати на «допомогу родичам та іншим особам» в період з 2016 по 2019 рік зросли на 67,6%. У 2017 та 2018 роках витрати рівномірно зростали, їх приріст становив близько 20%, у 2019 році спостерігалось деяке зменшення приросту до 15,4%. Найбільше зростали витрати за статтею «купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків».

Таблиця 2.18

Показники приросту неспоживчих витрат домогосподарств в сільській місцевості

Витрати (в середньому за місяць)	Приріст за 2017	Приріст за 2018	Приріст за 2019	Приріст за весь аналізований період
Допомога родичам, іншим особам	20,1	20,9	15,4	67,6
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	81,2	19,1	49,8	223,3
Інші витрати	6,4	3,4	15,9	27,6
Неспоживчі витрати	38,1	18,0	30,5	112,8
Сукупні витрати	21,5	13,4	16,2	60,2

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Ці витрати за аналізований період зросли на 223,3%, пік приросту припадав на 2017 рік і становив 81,2%. «Інші витрати» загалом зросли на 27,6%. У 2017 та 2018 роках витрати за цією статтею зростало повільно, на 6,4% та 3,4% відповідно, у 2019 році приріст цих витрат зріс майже до 16%.

В додатку Ж представлені неспоживчі витрати домогосподарств залежно від їх чисельності. Неспоживчі витрати зростали протягом всього аналізованого періоду, проте є деякі особливості, пов'язані кількістю осіб в домогосподарстві.

Наприклад, неспоживчі витрати зростають непропорційно до зростання кількості осіб в домогосподарстві. Так, в домогосподарств які складаються з 3-ох чи 4-ох осіб, витрати знижуються порівняно з домогосподарствами в яких менший чисельний склад. Проте, в домогосподарствах з чисельністю 5 і більше осіб, витрати знову починають зростати.

Що стосується структури неспоживчих витрат домогосподарств залежно від їх чисельності (див. додаток К), то можна виділити те, що зі зростанням кількості осіб в домогосподарстві частка неспоживчих витрат в структурі зменшується. Попри це, в динаміці частка неспоживчих витрат у структурі сукупних має тенденцію до зростання.

В табл. 2.19 представлено розподіл неспоживчих витрат за регіонами.

Таблиця 2.19

Неспоживчі витрати домогосподарств за регіонами

Область	Витрати, грн				Структура, %			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Вінницька	507,3	734,4	628,8	1170,3	8,6	9,5	7,7	11,7
Волинська	248,3	440,1	674,8	704,9	4,1	6,2	7,9	7,3
Дніпропетровська	466,8	554,9	1045,6	1257,4	8,6	8,2	11,9	13,3
Донецька	161,4	405,9	393,9	461,5	3,4	6,6	5,9	5,5
Житомирська	685,8	479,1	507,9	668,8	13,0	7,5	7,1	7,5
Закарпатська	293,9	490,1	976,0	605,9	3,5	5,1	8,3	4,7
Запорізька	509,5	888,5	1029,9	1275,6	9,7	12,6	11,7	13,7
Івано-Франківська	322,3	536,9	518,3	662,9	4,6	6,0	5,6	6,0
Київська	151,6	298,7	237,1	316,8	3,0	5,1	3,2	3,6
Кіровоградська	409,9	513,1	521,4	1355,3	8,1	8,0	7,1	14,9
Луганська	462,4	637,4	1101,8	1121,0	10,3	10,8	15,2	14,3
Львівська	395,5	350,1	525,9	680,5	5,7	1,3	5,4	5,8
Миколаївська	477,5	591,2	743,0	1115,2	8,5	8,9	8,9	11,2
Одеська	194,7	230,6	185,5	450,6	3,7	3,5	2,5	5,2
Полтавська	232,4	435,8	508,5	406,5	4,6	6,5	7,1	5,2
Рівненська	262,2	268,8	303,2	469,1	5,5	4,3	4,5	5,4
Сумська	764,6	690,7	705,8	793,9	14,0	10,2	9,3	9,3
Тернопільська	354,6	868,1	740,6	1404,0	5,8	9,3	8,5	12,6
Харківська	281,8	333,0	639,7	796,5	5,5	5,1	8,3	9,6
Херсонська	262,8	376,6	373,4	528,8	5,0	6,0	5,5	6,9

Хмельницька	340,6	423,4	605,9	1171,5	6,4	6,6	8,2	12,5
Черкаська	335,4	591,8	880,2	880,2	6,4	8,8	11,2	10,0
Чернівецька	766,1	1222,2	1361,4	1925,1	10,8	14,3	13,8	17,1
Чернігівська	538,8	901,0	1161,1	1311,9	9,8	12,3	12,7	13,1
м. Київ	554,0	335,8	540,6	554,1	7,2	3,7	5,0	4,1

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

З табл.2.19 видно, що розмір неспоживчих витрат в різних регіонах відрізняється. В 2019 році найбільший розмір споживчих витрат був зафіксований у Чернівецькій області і становив 1925,1 грн, а найменший – 316,8 грн. у Київській області. Таке коливання є доволі значним і показує нерівномірність здійснення витрат домогосподарствами.

Найбільша частка неспоживчих витрат у структурі сукупних спостерігається у Чернівецькій області (17,4%), а найменша – у Київській (3,6%).

У табл. 2.20 наведено розмір та структуру неспоживчих витрат домогосподарств у Тернопільській області

Таблиця 2.20

Неспоживчі витрати домогосподарств у Тернопільській області

Витрати (у середньому за місяць)	Витрати, грн.				Структура, %			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Допомога родичам, іншим особам	189,6	256,5	285,5	390,9	3,1	2,8	3,3	3,5
Купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	85,3	523,9	379,0	859,5	1,4	5,6	4,3	7,7
Інші витрати	79,6	87,8	76,1	153,5	1,3	0,9	0,9	1,4
Неспоживчі витрати	354,6	868,1	740,6	1404,0	5,8	9,3	8,5	12,6
Сукупні витрати	6260	9422	8780	11120	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Загалом, неспоживчі витрати домогосподарств в Тернопільській області зростали протягом аналізованого періоду (з 354,6 грн. у 2016 році до 1404,0грн. у 2019 році). Проте, в 2018 році спостерігалось зменшення розміру витрат порівняно з попереднім роком. Що ж стосується структури, то за аналізований період спостерігається збільшення частки неспоживчих витрат з 5,8% до 12,6%,

але в 2018 році все ж таки спостерігалось незначне зменшення частки. Варто також відмітити значне зростання частки витрат на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків» з 1,4% до 7,7%.

Якщо порівнювати неспоживчі витрати в Тернопільській області (табл.2.20) з середньостатистичними (табл. 2.12) можна виділити деякі особливості. В 2016 році розмір і частка витрат були нижчими ніж середньостатистичні. В 2017 році неспоживчі витрати в області почали активно зростати і за розміром і часткою перевищили середньостатистичні показники. Навіть в 2018 році, коли спостерігався від'ємний приріст неспоживчих витрат в області, вони все ще перевищували середні показники. Значне зростання витрат у 2019 році закріпило позитивну тенденцію до зростання частки неспоживчих витрат у Тернопільській області.

2.3. Оцінка чинників впливу на витрати домогосподарств.

Оскільки домашні господарства є складовою економічної системи, активно взаємодіють з іншими елементами системи та іншими домогосподарствами, то всі вони здійснюють зовнішній вплив на їх фінанси, зокрема і витрати.

На специфіку споживчої поведінки домогосподарства впливає багато економічних факторів, що є першочерговими при прийнятті рішення щодо придбання певного блага, зокрема розміри бюджету сім'ї, ціни на товари та послуги та інші. Проте, з точки зору системного аналізу, не можна цілісно дослідити особливості споживання сім'ї без урахування її соціальних, демографічних, психологічних, моральних та інших чинників розвитку.

Структура та розміри споживання домашнього господарства залежать від наступних факторів:

- кількісного складу домогосподарства;
- віку членів домогосподарства;
- наявності дітей та їх чисельності;
- особливостей менталітету та культури споживання.

Наприклад, вітчизняні дослідники визначають, що українські споживачі знаходяться під впливом дії таких специфічних чинників, як вплив досвіду та

стилю життя в умовах централізовано-планової економіки, складність економічної ситуації, поява нових економічних питань.

Структура та основні статті споживання суттєво залежать від стадії життєвого циклу домогосподарства.

Так, молода сім'я більше коштів витрачає на придбання дорогого одягу, меблів та інших товарів для облаштування власного помешкання, на організацію відпочинку та дозвілля. Коли з'являється дитина частина грошового доходу домогосподарства направляється на закупівлю дитячого харчування та одягу тощо.

Наступний етап розвитку сім'ї визначається підвищеним попитом на додаткові освітні послуги та оплату навчання у вищих навчальних закладах дітей. Сімейна пара, яку вже покинули діти, що утворили власну сім'ю, удосконалює свій дім та формує попит на предмети розкоші, туристичні путівки та інше.

Домогосподарство, що складається з пенсіонерів, значну частину бюджету витрачає на медичні послуги та медикаменти.

Значний вплив на формування споживчої поведінки домогосподарства спричиняють такі суспільно-соціальні фактори як мода та престиж. Про значення останнього ще наприкінці XIX століття наголошував відомий американський економіст Т. Веблен, автор концепції про «демонстративне споживання».

Згідно з науковими розробками вченого, товари починають цінуватися не за їх корисні властивості, а за те, наскільки володіння ними буде виокремлювати їх власника від оточуючих його людей. Чим більше людина коштів витрачає на придбання престижних товарів, тим вище піднімається престиж самої людини. Саме тому, засобами демонстрації грошової сили та суспільного визнання, а також засобами придбання або збереження доброго імені є бездіяльність і демонстративне матеріальне споживання [4, 113-120].

Дійсно, потреба в демонстративності полягає в прагненні споживати блага, які виділяють людину серед оточуючих та свідчать про її належність до відповідної соціальної групи.

Крім того, споживча поведінка домогосподарства залежить від: добробуту родини, що характеризує забезпеченість домогосподарства необхідними матеріальними і духовними благами; очікування споживача, які пов'язані з прогнозами членів домогосподарства, наприклад щодо майбутніх доходів; заборгованості домашнього господарства; податкової політики держави.

Рівень доходів і структура витрат домашніх господарств дуже пов'язані. Вперше це вивчив Е. Енгель, який заявляв, що із підвищенням доходів частка витрат на продукти харчування буде зменшуватися; витрати на одяг, житло, опалення й освітлення будуть змінюватися відносно менше, несуттєво; а частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних потреб буде доволі помітно збільшуватися. Потреби домогосподарств задовольняються від найпростіших (актуальних) до вищих в залежності від рівня доходів. Домашні господарства з низькими доходами витрачають більшу частину своїх доходів на харчування, одяг, житло. Ця закономірність називається "закон Енгеля" та показує еластичність попиту щодо доходу .

В табл. 2.21 наведено сукупні ресурси домогосподарств в Україні.

Таблиця 2.21

Сукупні ресурси домогосподарств в Україні

Доходи	Доходи, грн.				Приріст, %		
	2016	2017	2018	2019	за 2017	за 2018	за 2019
Грошові доходи	5367	7146	8904,1	11145	33,4	24,6	25,2
Негрошові доходи	727	866	816,1	705	19,2	-5,7	-13,5
Загальні доходи	6094	8013	9720,2	11850	31,5	21,3	21,9
Сукупні ресурси	6238	8165	9904,1	12118	30,9	21,3	22,4

Примітка. Складено автором на основі [8,9,10,11]

Порівнюючи дані з табл. 2.1, табл. 2.2 та 2.21, можна побачити, що сукупні ресурси домогосподарств перевищують їх сукупні витрати, що говорить про те, що домогосподарства витрачають не всі доходи, а ще й формують заощадження. Порівнюючи динаміку сукупних ресурсів і сукупних витрат домогосподарств можна також помітити що темпи приросту доходів

перевищують темпи приросту витрат приблизно на 5% щорічно. Це позитивна тенденція, оскільки вона сприяє збільшенню заощаджень.

Так як номінальні доходи і витрати перманентно збільшуються, то для отримання реальних показників необхідно темпи приросту доходів і витрат порівняти з темпом інфляції.

Темп інфляції в Україні в 2017 році становив 113,7%, в 2018 році – 9,8%, а у 2019 році – 4,1% [38].

Оскільки темпи приросту сукупних ресурсів і сукупних витрат домогосподарств перевищують темпи інфляції, то це говорить про реальне збільшення цих показників. Така тенденція є свідченням підвищення соціально-економічного рівня життя населення, зростання економіки і є дуже позитивним явищем.

При зростанні доходів домогосподарств зростає не тільки розмір витрат, але і їх структура. Так, окрім того що розмір витрат зростає, знижується частка витрат на «продукти харчування та безалкогольні напої», зростають витрати на непродовольчі товари та послуги, зростає частка неспоживчих витрат.

Також, беручи до уваги те, що грошові доходи домашніх господарств утворюється з трьох основних джерел (зарплата; доходи від підприємницької діяльності і фінансово-кредитних операцій; соціальні трансферти), не можна оминути і вплив структури доходів на витрати домогосподарств.

Під час аналізу доходів і витрат домашніх господарств необхідно взяти до уваги не лише обсяги ресурсів, але і їх розподіл у часі, тобто існування у певному співвідношенні "коротких грошей" і "довгих грошей" у бюджеті домогосподарства. "Короткі гроші" у бюджеті - це зарплата, разові премії та інші кошти, які витрачають зазвичай на поточне споживання. "Довгі гроші" у бюджеті домогосподарств використовують на фінансування народження дітей, довгострокових інвестицій, створення фонду самострахування, створення багатства та ін.

Ще один макроекономічний фактор, який впливає на витрати домогосподарств – ВВП. Зростання ВВП говорить про пожвавлення в економіці, що в свою чергу призводить до зростання доходів та витрат

домогосподарств. При падінні ВВП навпаки, споживання домогосподарств зменшується, отже витрати також зменшується. Проте, деякі вчені стверджують, що при падінні ВВП, споживчі витрати домогосподарств будуть зменшуватись в меншій мірі за рахунок використання заощаджень, які будуть використовуватись для загладження негативного ефекту падіння ВВП.

Іншим вагомим чинником впливу на розмір та структуру витрат домогосподарств є рівень безробіття. З зростанням рівня безробіття рівень витрат знижується, зростає частка продуктів харчування у структурі сукупних витрат, зменшується частка витрат на непродовольчі товари та послуги.

В останні роки одним із впливових чинників на збільшення доходів та витрат домашніх господарств (особливо західних областей України) є зовнішня трудова міграція.

Статистика показує, що у середньому один мігрант, який перебуває в Італії, кожного року пересилає додому близько 6 тис. дол. США, а по Карпатському регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська і Чернівецька області) щорічні доходи тільки сільських домашніх господарств від трудових мігрантів досягають 9 тис. дол. США. Беручи до уваги той факт, що масштаби зовнішньої трудової міграції сягають 14-15% від загальної чисельності населення, можна зробити висновок, що доходи від трудової міграції в сьогоденних умовах є суттєвим джерелом утворення сукупних доходів домашніх господарств. Доходи трудових мігрантів витрачаються насамперед на покращення умов життя, освіти, медичне обслуговування, купівлю автомобілів, дорогої побутової техніки, тобто ресурси в основному витрачаються на споживання.

Ринки житла, освітніх послуг, автомобілів відчують настільки сильний приплив коштів трудових мігрантів, що ціни на них стають невиправдано високими. Проте, на жаль, інвестиційний потенціал величезних коштів, зароблених за кордоном, в Україні практично не використовується.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Аналіз структури витрат домогосподарств в Україні показав, що основна частка витрат належить споживчим витратам (близько 90%).

Найбільшу частку в сукупних витратах займають «продукти харчування та безалкогольні напої» (більше 46%) та «житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» (в середньому 16%), інші витрати є доволі незначними та їхня частка є низькою. Незначну частку займають витрати на «охорону здоров'я» (4,0% у 2019 р.), «освіту» (1,8% у 2019 р.) та «відпочинок та культуру» (1,8% у 2019 р.)

В період з 2016 по 2019 роки в структурі сукупних витрат домашніх господарств зросла частка витрат на купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків з 2,5% до 3,8%. Це є позитивним фактором, оскільки населення таким чином збільшує свої статки, формує ресурсну базу для пасивних доходів, підвищує рівень свого життя. Проте, дане зрушення надто низьке, частка таких витрат в домогосподарствах розвинених країн є набагато вищою, тому для оптимізації структури сукупних витрат необхідне постійне збільшення витрат в сторону неспоживчих.

Також аналіз показав, що в розмірі та структурі витрат домогосподарств України спостерігаються певні відмінності в залежності від чисельності складу домогосподарства, від місця проживання (міська чи сільська місцевість) та району розташування домогосподарства.

На розмір та структуру витрат впливає велика кількість зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх (макроекономічних) належать рівень заробітної плати, рівень інфляції, рівень безробіття, ВВП, рівень міграції. Внутрішні чинники - кількісний склад, вік членів домогосподарства, наявність дітей та їх чисельність, особливості менталітету та культура споживання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Досвід здійснення витрат домогосподарствами зарубіжних країн

З метою остаточної оцінки структури витрат домогосподарств в Україні та розробки напрямків її оптимізації, необхідно оцінити структуру витрат домогосподарств в інших країнах та провести порівняльний аналіз.

Для порівняння обрано такі країни як Болгарія, Білорусь, Чорногорія, Польща, Естонія, Словенія. У цих країнах кардинально різні рівні витрат, тому аналіз доречніше проводити за їх структурою. Також, в різних країнах дещо відрізняється система опитування домогосподарств, в сукупні витрати включаються різні статті витрат, наприклад, не у всіх країнах ведуть облік неспоживчих витрат, в інших – неспоживчі витрати включають лише допомогу іншим домогосподарствам чи купівлю, будівництво та ремонт житла, проте не включають вклади до банків, купівлю акції і тому подібне. Такі відмінності дещо ускладнюють аналіз.

В табл. 3.1 представлена структура сукупних витрат домогосподарств у Болгарії.

Таблиця 3.1

Структура сукупних витрат домогосподарств у Болгарії

Витрати	2017	2018	2019
Їжа та безалкогольні напої	27,8	27,6	27,22
Алкогольні напої та тютюн	3,87	3,79	3,87
Одяг і взуття	3,24	3,15	2,99
Житло, вода, електрика та паливо	13,62	12,67	12,4
Меблі для дому та обслуговування будинку	3,83	3,7	3,42
Охорона здоров'я	4,92	5,04	5,74
Транспорт	6,27	6,75	6,93
Зв'язок	3,96	3,98	3,9
Вільний час, культурний відпочинок та освіта	4,06	4,45	4,78
Різні товари та послуги	4,11	4,35	3,92
Споживчі витрати	75,7	75,54	75,19

Продовження табл. 3.1

Податки	5,12	5,12	5,17
Соціальна безпека	6,32	6,76	7,1
Регулярні перекази в інші домогосподарства	1,16	0,93	0,95
Інші витрати	4,02	4,57	3,9
Вклади	4,98	4,90	5,7
Погашення боргу та надання позики	2,72	2,15	2,04
Сукупні витрати	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [39]

Споживчі витрати домогосподарств складають 75% сукупних витрат за аналізований період. В структурі споживчих витрат найбільшу частку витрати займають витрати на «їжу та безалкогольні напої» (27%), високу частку займають також витрати на «житло, воду, електрику та паливо» (12%).

Порівнюючи структуру сукупних витрат в Україні (табл. 2.4, табл. 2.6) та Болгарії (табл. 3.1) можна помітити суттєві відмінності. Зокрема, частка споживчих витрат в Україні більше 90%, в той час коли в Болгарії – 75%. В структурі споживчих витрат Болгарії окремо виділяють витрати на «податки», «соціальну безпеку», «допомогу іншим домогосподарствам», «вкладення в інвестиції», «витрати на виплату боргу та надання кредитів». Такий розподіл дає можливість детальніше оцінити структуру неспоживчих витрат, в той момент коли в Україні не можливо оцінити, яку часту було витрачено на податки, яку на купівлю цінних паперів чи витрачено на інвестиції.

Що стосується споживчих витрат, то тут структура витрат в країнах також має відмінності. Зокрема в Україні набагато вища частка витрат на «харчування та безалкогольні напої» (47%) ніж у Болгарії (27%). За рахунок цього, домогосподарства Болгарії витрачають більшу часту на «відпочинок» та «освіту», «транспорт», «облаштування будинку».

У таблиці 3.2 наведено дані розподілу споживчих витрат у Білорусі. Порівнюючи дані табл. 3.2 та табл. 2.3, можна зробити висновок, що у домогосподарствах в Україні більша частка сукупних витрат припадає на продовольчі товари, частка непродовольчих товарів також нища ніж в Білорусі, і відповідно нижча частка витрат на оплату послуг.

Таблиця 3.2

Розподіл споживчих витрат домогосподарств у Білорусі

Витрати	2016	2017	2018	2019
Харчування, в т.ч. громадське харчування	41,5	40,7	38,9	38,7
Алкогольні напої, тютюнові вироби	3,3	3,0	3,0	2,8
Непродовольчі витрати	31,6	31,8	32,9	32,8
Оплата послуг	23,6	24,5	25,2	25,7
Споживчі витрати	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [40]

В табл. 3.3 представлена структура витрат домогосподарств у Чорногорії.

Таблиця 3.3

Структура витрат домогосподарств в Чорногорії

Витрати	2015 рік			2017 рік		
	Загалом	Міста	Інша місцевість	Загалом	Міста	Інша місцевість
Загальне споживання	100	100	100	100	100	100
Споживчі витрати	95,9	99,0	89,2	95,9	98,9	89,4
Їжа та напої	30,7	33,3	25,9	29,7	30,7	27,5
Алкогольні напої та тютюнові вироби	3,6	3,5	3,9	3,7	3,8	3,3
Одяг та взуття	8,6	8,8	8,0	9,4	9,5	9,3
Житло, вода та електрика	14,4	14,6	13,8	12,7	13,6	10,7
Меблі, житло та технічне обслуговування	3,9	4,0	3,6	4,1	4,3	3,6
Здоров'я	4,3	3,9	5,0	4,5	4,3	4,8
Транспорт	10,6	10,2	11,3	11,6	11,3	12,2
Зв'язок	5,7	5,9	5,5	6,0	5,9	6,3
Відпочинок та культура	3,4	3,8	2,7	3,3	3,6	2,4
Освіта	2,5	2,4	2,6	2,1	2,2	1,7
Ресторани та готелі	3,0	3,2	2,6	4,0	4,3	3,4
Інші товари та послуги	5,2	5,3	4,9	4,9	5,2	4,3
Особисте споживання від власного виробництва	4,1	1,0	10,8	4,1	1,1	10,6
Їжа та напої	3,5	0,7	9,5	3,5	0,9	9,0
Алкогольні напої	0,1	0,0	0,3	0,1	0,0	0,3
Паливо	0,5	0,3	1,0	0,5	0,3	1,3

Примітка. Складено автором на основі [43]

З табл. 3.3 видно, що структура витрат відрізняється в міській та сільській місцевості. Якщо порівнювати структуру витрат Чорногорії та України (табл. 2.4), то в Україні значно вища частка витрат припадає на «продукти харчування та безалкогольні напої» (близько 50% від споживчих витрат), в той час коли в Чорногорії на такі витрати припадає близько 30% витрат. Також в Україні значно вища частка витрат припадає на «одяг та взуття», «предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла». Частки інших статей витрат нижчі ніж в Чорногорії, де більше витрачають на «транспорт», «зв'язок», «відпочинок і культуру» і т.д.

В табл. 3.4 наведено структуру витрат домогосподарств у Польщі.

Таблиця 3.4

Структура витрат домогосподарств у Польщі

Витрати	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Споживчі товари та послуги	95,7	95,7	95,8	95,8	96,0
Їжа та безалкогольні напої	24,1	24,2	24,4	24,8	25,1
Алкогольні напої та тютюнові вироби	2,5	2,5	2,4	2,5	2,5
Одяг та взуття	5,4	5,6	5,3	4,9	4,8
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	20,1	19,56	19,5	18,3	18
Меблі, домашнє обладнання та утримання житла	5,0	5,1	5,2	5,6	5,6
Здоров'я	5,3	5,3	5,5	5,0	5,1
Транспорт	8,7	8,7	8,7	10,4	9,7
Зв'язок	5,0	4,9	4,7	4,0	4,4
Відпочинок і культура	6,7	6,9	6,9	6,5	6,6
Освіта	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5
Ресторани на готелі	4,1	4,3	4,5	4,9	4,9
Різні товари та послуги	5,9	6,0	6,1	6,1	6,2
Кишенькові витрати	1,5	1,6	1,6	1,5	1,4
Інші витрати	4,4	4,3	4,2	4,2	4,0
в т.ч. подарунки іншим домогосподарствам	3,1	3,0	2,8	2,8	2,5
Сукупні витрати	100	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [41]

Структура витрат домогосподарств в Польщі за аналізований період практично не змінювалася. Якщо порівнювати структуру витрат в Україні та Польщі, то в Україні значно вища частка витрат припадає на «продукти

харчування та безалкогольні напої», за рахунок чого частки витрат за іншими статтями в Польщі значно вищі.

В табл. 3.5 наведено структуру витрат домогосподарств в Естонії.

Таблиця 3.5

Структура витрат домогосподарств в Естонії

Витрати	2015 рік	2016 рік	2019 рік
Загальні витрати	100	100	100
Споживчі витрати	98,5	98,4	98,6
Їжа та безалкогольні напої	23,3	23,4	21,2
Алкогольні напої та тютюн	3,6	3,6	3,1
Одяг та взуття	5,3	5,3	5,4
Житло	16,5	16,4	15,6
Побутове обладнання та експлуатація житла	6,6	7,6	7,3
Здоров'я	4,3	4,4	4,4
Транспорт	12,9	12,2	14,7
Зв'язок	4,6	4,7	4,7
Відпочинок та культура	10,7	10,0	10,7
Освіта	1,3	1,0	1,0
Ресторани та готелі	4,1	4,5	5,3
Різні товари та послуги	5,2	5,1	5,3
Інші витрати	1,5	1,6	1,4

Примітка. Складено автором на основі [36]

Аналізуючи структуру витрат домогосподарств в Естонії та порівнюючи її з структурою в Україні, знову ж таки можна виділити надто високу частку витрат на «продукти харчування на безалкогольні напої», інші частки витрат в Україні дещо нижчі.

В табл. 3.6 представлено структуру витрат домогосподарств в Словенії.

Таблиця 3.6

Структура витрат домогосподарств в Словенії

Витрати	2015 рік	2018 рік
Споживчі витрати	88,9	91,6
Їжа та безалкогольні напої	13,7	13,2
Алкогольні напої	1,9	1,6
Одяг та взуття	5,9	6,2
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	13,1	12,2

Продовження табл. 3.6

Меблі, побутове обладнання та планове домашнє обслуговування	4,4	5,3
Здоров'я	2,2	2,6
Транспорт	18,5	19,6
Зв'язок	5,1	4,8
Відпочинок та культура	7,5	5,5
Освіта	0,9	0,9
Ресторани та готелі	4,1	6,1
Різні товари та послуги	10,6	10,6
Інші витрати (придбання житла, основні роботи та ремонт, інші витрати)	11,1	8,4
Сукупні витрати	100	100

Примітка. Складено автором на основі [44]

Вивчаючи структуру витрат домогосподарств в Словенії та порівнюючи її з структурою в Україні, очевидними є висновки, як і в порівнянні з попередніми країнами – надзвичайно висока частка витрат на «продукти харчування та безалкогольні напої» та низька частка за іншими статтями витрат.

В результаті порівняння витрат домогосподарств в Україні та інших країнах, можна виділити такі проблеми в структурі витрат:

1. висока частка споживчих витрат;
2. висока частка витрат на харчування;
3. низька частка витрат на охорону здоров'я, освіту, культуру та відпочинок;
4. низька частка неспоживчих витрат, в тому числі і витрат на інвестування в цінні папери, депозити, будівництво.

Причинами такої фінансової поведінки домогосподарств в Україні є як зовнішні, так і внутрішні чинники.

До внутрішніх можна віднести відсутність фінансового планування бюджету домогосподарств; низький рівень фінансової грамотності членів домогосподарств; традиції споживання та заощадження, які сформовані в домогосподарстві; соціальний статус членів домашніх господарств).

До зовнішніх чинників належать: економічна ситуація в країні; рівень доходів населення; рівень інфляції та інші.

В сучасних економічних умовах у домашніх господарств в Україні формується переважно така фінансова поведінка, для якої характерні стратегії виживання, оскільки реальна мінімальна заробітна плата є дуже низькою. Саме це і є причиною високої частки споживчих витрат, в тому числі і витрат на харчування в структурі сукупних витрат [5, 24].

3.2. Перспективи раціоналізації структури витрат домогосподарств в Україні.

В процесі дослідження заощадження та інвестування Р. Єкшембієв поділив всі домогосподарства на такі категорії:

- споживачі (які не мають можливості робити заощадження);
- активні заощадники (мають ресурси для формування заощаджень);
- позичальники (формують заощадження і одночасно вдаються до запозичень);
- інвестори (ті, що мають відносно великі доходи і можуть їх інвестувати у різні активи) [24].

Нажаль, сучасні середньостатистичні домогосподарства в Україні належить до категорії споживачів та позичальників.

В сучасних економічних умовах у домашніх господарств в Україні формується переважно така фінансова поведінка, для якої характерні стратегії виживання, оскільки реальна мінімальна заробітна плата є дуже низькою.

Вітчизняні вчені виділяють кілька основних моделей стратегій виживання, що фіксують діапазон можливих варіантів поведінки, а саме:

1. Зменшення споживання. Головна мета - заощаджувати на всьому, купляти тільки недорогі продукти, недорогі або бувші у використанні речі, не купляти побутової техніки, книг, відмовитися від відвідин кінотеатрів, поїздок на відпочинок. Інакше кажучи відмовитися від усього, від чого може відмовитися людина без вагомої загрози для життя та здоров'я. Зазвичай, це єдина можлива стратегія для одиноких людей похилого віку.

2. Перехід до самозабезпечення. Основна ціль - влаштувати свій побут та життя так, щоб звести до мінімуму потребу в грошах. Виготовляти самотужки

всі чи майже всі потрібні для життя продукти харчування, а їх зайві продукти вимінювати на інші продукти або реалізувати на ринку. Таким чином ціллю домашнього господарства є не товарне виробництво (не в-во товарів на реалізацію), а задоволення потреб сім'ї у певних товарах. Цю стратегію зазвичай вибирають жителі сільської місцевості, а також жителі міст, які мають у власності земельні ділянки.

3. Пошук додаткової роботи. Головна ціль - мати декілька незалежних джерел доходів, щоб не так різко реагувати на наслідки затримок і не виплати зарплати. При цьому потрібно мати достатньо високу кваліфікацію та можливість узгоджувати витрати власного робочого часу. Цю стратегію вибирають консультанти, експерти, викладачі, письменники, програмісти та фахівці інших схожих спеціальностей .

4. Відкриття власного бізнесу. Головна ціль - заснувати власне підприємство, зареєструвати його і почати його діяльність. Проте підприємницька діяльність передбачає як фахову підготовку, так і відповідний тип характеру.

5. Тіньова діяльність. Головна ціль - мати альтернативні джерела доходів, ніде незареєстровані і неоподатковані. Це може бути малий бізнес, дрібна торгівля, будівництво і ремонт будинків, нелегальна робота за кордоном, робота за наймом без контракту. Незареєстрованість дає змогу швидко почати і закінчити діяльність.

6. Використання соціальних зв'язків. Основна мета - знайти змогу жити за рахунок допомоги родичів, знайомих, релігійних фондів, держави. До цієї стратегії вдаються люди, які опинилися в безвихідних життєвих ситуаціях, не мають ані роботи, ані доходів.

Представлений перелік стратегій закріплює діапазон можливих варіантів поведінки. Однак в абсолютно чистій формі ці стратегії використовуються не часто. Нерідко домашні господарства (і навіть одна людина) використовують кілька стратегій поведінки одночасно [14].

Щоб вирішити проблеми структури необхідно здійснити комплекс заходів як із боку держави, так і з боку самих домогосподарств.

З боку держави буде доцільним створення сприятливих економічних умов для населення, зменшення оподаткування для певних категорій домогосподарств, створення сприятливого інвестиційного клімату, зниження темпів інфляції, стимулювання росту доходів населення.

Щодо дій членів домогосподарств, то їм необхідно підвищувати рівень фінансової грамотності, застосовувати управління особистими доходами та витратами в повсякденному житті, здійснювати особисте фінансове планування, розглядати джерела додаткового доходу, в тому числі і пасивного.

Оптимізація структури сукупних видатків домогосподарств відбувається не лише за рахунок управління витратами, але за рахунок управління доходами, збалансування доходів і витрат, оцінкою поточних і майбутніх потреб членів домогосподарств.

Фінансове планування є передумовою для ефективного управління та контролю за фінансовим станом домогосподарств. Воно складається з таких компонентів:

- оцінка наявних та необхідних ресурсів;
- постановка фінансових цілей, послідовність їх досягнення.

Особисте фінансове планування – це планування всіх доходів і напрямків використання коштів фізичною особою для гарантування її подальшого розвитку. Фінансове планування реалізується за рахунок складання фінансових планів різного змісту й призначення в залежності від мети і об'єктів планування.

Для оптимізації структури витрат необхідно скласти бюджет доходів та витрат. Так, наприклад в кінці місяця після ретельного запису всіх витрат, можна побачити реальну картину того, на що витрачалися кошти, проаналізувати ці витрати, які з них були необхідними, а які спонтанними. Після запровадження практики ведення бюджету, зменшиться кількість необдуманих витрат, а отже вивільняться кошти для формування заощаджень чи здійснення великих покупок.

Бюджет домогосподарства – сукупність економічних відносин, у які вступають домашні господарства з приводу формування і використання

відповідного фонду грошових коштів, призначених для як найповнішого задоволення матеріальних і духовних потреб своїх членів.

За матеріальним змістом бюджет домогосподарства є формою утворення і використання фондів грошових коштів домогосподарства, що об'єднують його сукупні доходи і витрати, забезпечуючи задоволення потреб усіх членів.

Планування щоденних, тижневих і річних витрат сімейного бюджету формуються за рахунок визначення:

- реальної суми місячних доходів;
- джерел їх утворення;
- суми податків, зборів та інших платежів;
- можливість використання податкових та соціальних пільг;
- статей витрат сімейного бюджету;
- суми щотижневих, щомісячних, річних витрат сімейних бюджетів за кожною статтею та всього;
- реальної суми щоденних, щотижневих, щомісячних витрат;
- збігу планових сум витрат із фактичними;
- непродуктивних статей бюджету;
- статей, суми за якими доцільно збільшити;
- резервів економії та збереження коштів;
- норми витрат у тиждень, місяць, рік.

Ведення балансу доходів і витрат з урахуванням усіх фінансових операцій має на меті не лише виявити резерви для економії витрат, а й забезпечити стійке фінансове становище домогосподарства, дати можливість об'єктивного планування заощаджень та здійснення інвестицій для збільшення фінансових активів чи майна.

В підсумку особистий баланс може набувати:

- додатнього значення – що свідчить про збільшення фінансової стійкості індивіда та примноження його багатства;

- від'ємного значення – зменшення фінансових або майнових активів, і як наслідок, “вимивання” заощаджень та загрозу неплатоспроможності;

- відповідності доходів витратам – свідчить про покриття власних витрат отримуваними доходами, що загалом теж не є позитивним, враховуючи інфляційні проценти, валютні ризики та відсутність росту особистого благополуччя.

Складання фінансових планів домогосподарств доволі важкий і громіздкий процес, тому часто для складання таких планів члени домогосподарств звертаються за допомогою до фінансових консультантів.

Незалежні фінансові консультанти надають громадянам широкий спектр консультацій з таких основних питань:

- аналіз особистих доходів і витрат, особисте фінансове планування та планування сімейного бюджету, комплексний аналіз фінансового стану клієнта;
- формування індивідуальних програм накопичення; – консультації щодо формування пенсійних накопичень;
- податкове планування (мінімізація податкових платежів);
- підбір програм ubezpieчення життя та захисту майна;
- аналіз та підбір банківських продуктів (деPOSITNІ програми, споживчі та іпотечні кредити тощо);
- інші послуги.

Ще одним з важливих напрямів оптимізації витрат домогосподарств є прийняття фінансових рішень.

Фінансове рішення домашнього господарства – це рішення одного або кількох членів домашнього господарства щодо формування і оптимального використання фінансових ресурсів, що знаходяться в їх розпорядженні для досягнення поставлених цілей [24].

Всі фінансові рішення домогосподарств можна об'єднати в 4 категорії:

1. рішення щодо формування структури та величини доходів;
2. рішення з приводу використання фінансових ресурсів домашнього господарства;
3. рішення з приводу залучення додаткових ресурсів;
4. рішення щодо формування заощаджень.

Прийняття рішень щодо використання ресурсів спрямовані на оптимальний розподіл коштів:

- на задоволення поточних потреб (продовольчі товари, одяг, взуття а також оплата за періодично споживані послуги)
- на капітальні витрати на товари не продовольчого характеру для довгострокового використання;
- на соціальних оплату послуг.

Фінансові рішення домашніх господарств залежать від багатьох чинників, серед яких основними є такі:

- 1) рівень доходів домашнього господарства;
- 2) тактичні і стратегічні цілі фінансової поведінки;
- 3) схильність до ризику членів домашнього господарства;
- 4) умови зовнішнього середовища, у якій діє домашнє господарство, а

саме:

- законодавче регулювання доходів і видатків, система оподаткування та соціального забезпечення;
- рівень розвитку національної економіки;
- взаємовідносини в колективі, у якому працюють члени домогосподарства;
- участь домогосподарств у суспільних і політичних організаціях.

Незважаючи на нестабільність економіки в країні, домогосподарства намагаються раціонально приймати фінансові рішення щодо споживання і заощадження. Складаючи поточні плани щодо розподілу та використання наявного доходу, вони враховують можливість накопичення грошових коштів або зводять їх до мінімуму [24].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

В результаті порівняння витрат домогосподарств в Україні та інших країнах, можна виділити такі проблемі в структурі витрат:

- висока частка споживчих витрат;
- висока частка витрат на харчування;

- низька частка витрат на охорону здоров'я, освіту, культуру та відпочинок;

- низька частка неспоживчих витрат, в тому числі і витрат на інвестування в цінні папери, депозити, будівництво.

Причинами такої фінансової поведінки домогосподарств в Україні є як зовнішні, так і внутрішні чинники. До внутрішніх можна віднести відсутність фінансового планування бюджету домогосподарств; низький рівень фінансової грамотності членів домогосподарств; традиції споживання та заощадження, які сформовані в домогосподарстві; соціальний статус членів домашніх господарств). До зовнішніх чинників належать: економічна ситуація в країні; рівень доходів населення; рівень інфляції та інші.

Аби вирішити проблеми структури необхідно здійснити комплекс заходів як із боку держави, так і з боку самих домогосподарств.

З боку держави буде доцільним створення сприятливих економічних умов для населення, зменшення оподаткування для певних категорій домогосподарств, створення сприятливого інвестиційного клімату, зниження темпів інфляції, стимулювання росту доходів населення.

Щодо дій членів домогосподарств, то їм необхідно підвищувати рівень фінансової грамотності, застосовувати управління особистими доходами та витратами в повсякденному житті, здійснювати особисте фінансове планування, приймати оптимальні фінансові рішення розглядати джерела додаткового доходу, в тому числі і пасивного.

ВИСНОВКИ

Домогосподарство є одним з основних суб'єктів ринкової економіки.

Домашнє господарство - це окремий господарюючий суб'єкт, що утворюється з однієї або декількох осіб, об'єднаних місцем спільним бюджетом і місцем проживання, який є власником і постачальником ресурсів в економіку та отримує замість того кошти для купівлі необхідних благ для забезпечення своєї життєдіяльності

Основною функцією домогосподарства є споживання. За допомогою цієї функції створюються сприятливі умови для ефективного попиту та стимулювання зростання обсягів виробництва товарів та надання різних послуг. В процесі вивчення питань споживання, задоволення потреб людини та оптимізацію витрат на них було виділено класичну, неокласичну та кейнсіанську концепції споживання.

Витрати домогосподарств – це сукупність платежів за товари та послуги, здійснених за певний період, кошти, направлені на купівлю цінних паперів, валюти, нерухомості, на будівництва, податки та інші внески.

Державна служба статистики України для статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України» поділяє витрати на споживчі і неспоживчі. Їх сума становить сукупні витрати домогосподарств.

Споживчі витрати домогосподарств – це оплата за товари та послуги, що задовольняють поточні потреби членів домашніх господарств.

Неспоживчі витрати домогосподарств включають в себе витрачання грошових та негрошових ресурсів на допомогу родичам, різні капітальні витрати пов'язані з будівництвом, веденням підсобного господарства, на придбання цінних паперів, сертифікатів, виплату аліментів, боргів та податків

Необхідність управління витратами полягає у досягненні фінансового благополуччя - житті у достатку і спокої, щасті, добробуті (забезпеченні необхідними матеріальними і духовними благами).

Аналіз структури витрат домогосподарств в Україні показав, що основна частка витрат належить споживчим витратам (близько 90%).

Найбільшу частку в сукупних витратах займають «продукти харчування та безалкогольні напої» (більше 46%) та «житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» (в середньому 16%), інші витрати є доволі незначними та їхня частка є низькою. Вражає той факт, яку низьку частку займають витрати на «охорону здоров'я» (4,0% у 2019 р.), «освіту» (1,8% у 2019 р.) та «відпочинок та культуру» (1,8% у 2019 р.)

В період з 2016 по 2019 роки в структурі сукупних витрат домашніх господарств зросла частка витрат на «купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків» з 2,47% до 3,8%. Це є позитивним фактором, оскільки населення таким чином збільшує свої статки, формує ресурсну базу для пасивних доходів, підвищує рівень свого життя. Проте, дане зрушення є несуттєвим, адже частка таких витрат в домогосподарствах розвинених країн є набагато вищою, тому для оптимізації структури сукупних витрат необхідне постійне збільшення витрат в сторону неспоживчих.

Також аналіз показав, що в розмірі та структурі витрат домогосподарств України спостерігаються певні відмінності в залежності від чисельності складу домогосподарства, від місця проживання (міська чи сільська місцевість) та району розташування домогосподарства.

На розмір та структуру витрат впливає велика кількість зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх (макроекономічних) належать рівень заробітної плати, рівень інфляції, рівень безробіття, ВВП. Внутрішні чинники - кількісний склад, вік членів домогосподарства, наявність дітей та їх чисельність, особливості менталітету та культура споживання.

В результаті порівняння витрат домогосподарств в Україні та інших країнах, можна виділити такі проблеми в структурі витрат:

- висока частка споживчих витрат;
- висока частка витрат на харчування;
- низька частка витрат на охорону здоров'я, освіту, культуру та відпочинок;
- низька частка неспоживчих витрат, в тому числі і витрат на інвестування в цінні папери, депозити, будівництво.

Причинами такої фінансової поведінки домогосподарств в Україні є як зовнішні, так і внутрішні чинники. До внутрішніх можна віднести відсутність фінансового планування бюджету домогосподарств; низький рівень фінансової грамотності членів домогосподарств; традиції споживання та заощадження, які сформовані в домогосподарстві; соціальний статус членів домашніх господарств). До зовнішніх чинників належать: економічна ситуація в країні; рівень доходів населення; рівень інфляції та інші.

Аби вирішити проблеми структури необхідно здійснити комплекс заходів як із боку держави, так і з боку самих домогосподарств.

З боку держави буде доцільним створення сприятливих економічних умов для населення, зменшення оподаткування для певних категорій домогосподарств, створення сприятливого інвестиційного клімату, зниження темпів інфляції, стимулювання росту доходів населення.

Щодо дій членів домогосподарств, то їм необхідно:

- підвищувати рівень фінансової грамотності;
- здійснювати особисте фінансове планування;
- приймати оптимальні фінансові рішення;
- шукати джерела додаткового доходу, в тому числі і пасивного.

Оптимізація структури сукупних видатків домогосподарств відбувається не лише за рахунок управління витратами, але за рахунок управління доходами, збалансування доходів і витрат, оцінкою поточних і майбутніх потреб членів домогосподарств, тому також слід приділяти увагу і оптимізації структури та розмірів доходів.

Особливу увагу слід приділити фінансовому плануванню, яке є передумовою для ефективного управління та контролю за фінансовим станом домогосподарств. Це допоможе збалансувати структуру доходів та витрат, уникати непланових витрат, раціонально використовувати наявні ресурси.

Щодо прийняття фінансових рішень, то вони завжди мають раціональними, запланованими, заснованими на реальних потребах членів домашнього господарства або ж на достатності фінансових ресурсів.

Незважаючи на нестабільність економіки в країні, домогосподарства намагаються раціонально приймати фінансові рішення щодо споживання і заощадження. Складаючи поточні плани щодо розподілу та використання наявного доходу, вони враховують можливість накопичення грошових коштів або зводять їх до мінімуму

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандера В., Буняк В., Ватаманюк О., Дорофєєва Н., Коротка Г. Доходи та заощадження в перехідній економіці України. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 406 с.
2. Белозеров С. А. Финансы домашнего хозяйства: сущность, структура, управление : дис. докт. экон. наук: 08.00.10 URL : <http://diss.rsl.ru/diss/07/0581/070581032.pdf> (дата звернення 06.12.2020)
3. Беляєв О. О., Бебело А. С. Політична економія: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001. С.139
4. Бонд Р., Куценко О., Лозицька Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти та висновки. 2-ге вид., допов. та випр. К. : USAID, 2010. С. 41.
5. Ватаманюк М. М. Споживання домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.01.01 / Ватаманюк Маряна Михайлівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : [б. в.], 2014. – 20 с. – Б. ц.
6. Ватаманюк М.М. Споживча поведінка домогосподарств в умовах перехідної економіки. *Фінанси України*, 2014. № 12. С. 75-76
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / за заг. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
8. Витрати і ресурси домогосподарств в Україні у 2016 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): стат. зб. К.: Держкомстат України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 06.12.2020)
9. Витрати і ресурси домогосподарств в Україні у 2017 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): стат. зб. К.: Держкомстат України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 06.12.2020)
10. Витрати і ресурси домогосподарств в Україні у 2018 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): стат. зб. – К.:

Держкомстат України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 06.12.2020)

11. Витрати і ресурси домогосподарств в Україні у 2019 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): стат. зб. К.: Держкомстат України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 06.12.2020)

12. Воробйов Ю. М. Фінанси домогосподарств : сучасна парадигма/ Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції, 2011. № 4. С. 45– 52.

13. Ворошило В. В. Фінансові рішення домогосподарств в умовах світової фінансової кризи. *Економіка і управління*, 2012. № 5. С. 107–111

14. ВР України, Закон "Про сільськогосподарський перепис" від 23.09.2008 N 575-VI)

15. Горбачик А. Сприйняття економічних змін і стратегії виживання домогосподарств. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2001. №4. С. 23–45.

16. Горідько Н. П. Оцінка граничних схильностей до споживання та заощадження в сучасній економіці України. *Бізнес Інформ*. 2011. №7(2). С. 12–15.

17. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / За ред. С. В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. Т. 2. 568 с.

18. Звягільський Ю. Л. Рівень заробітної плати – індикатор ефективності програми економічних реформ. *Економіка України*, 2013. № 9. С. 73–84.

19. Земцов А. А., Осипова Т. Ю. Значение, структура и соотношение персональных и семейных финансов в финансовой системе. *Вестник Томского гос. ун-та*, 2010. № 331С. 186-194

20. Іващенко М. В. Мотиви фінансової поведінки домогосподарств та вплив неекономічних чинників на її характер URL : <http://www.nbuuv.gov.ua/> (дата звернення 06.12.2020)

21. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка: Навч. посіб. 2-ге вид. перероб та доп. /

- Мацелюх Н. П., Максименко І. А. К.: "Центр учбової літератури", 2014. 382 с.
- 22.Каламбет С. В. Фінанси домогосподарств як категорія. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки, 2015. № 13. С. 62–77.
- 23.Кейнс Дж.М. Экономические возможности наших внуков/ Вопросы экономики, 2009. № 6. С. 60–69.
- 24.Кізіма Т. О. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Т. : Економічна думка, 2009. № 2. С. 61- 70.
- 25.Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств : концептуальні засади теорії і практики : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / ТНЕУ Тернопіль, 2011. 466с.
- 26.Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку. К.: *Знання*, 2010. 431 с.
- 27.Крупка М. І., Островерх П. І., Реверчук С. К. Основи економічної теорії: Підручник. К.: Атіка, 2001 344 с.
- 28.Кузик О. В. Макроекономічний аналіз поведінки домогосподарств в економіці України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. е. н. — спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» Кузик. Львів. 2011. 24 с.
- 29.Кундицький О. Фінансова база видатків домогосподарств у перехідній економіці України. *Наукові записки*. Тернопіль, 2013. Вип.12, ч.2. С.31–33.
- 30.Левків Г. Я. Основні елементи моделювання поведінки споживача URL : <http://www.nbu.gov.ua> (дата звернення 06.12.2020)
- 31.Лук'янець О.В. Методичні підходи до визначення індикаторів фінансової стійкості домогосподарств. *Наука й економіка*, 2009. №3 (15), Т. 1. С. 77–82.
- 32.Небава М.І. Теорія макроекономіки Навч. посіб. К.: Слово, 2005. 536 с.
- 33.Новіков В. Актуальні питання реформування системи соціального захисту населення. України: аспекти праці, 2005. №4. С. 6–11.

- 34.Оспіщева В.І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / за ред. В.І. Оспіщева. К.: Знання, 2012. 567 с
- 35.Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 06.12.2020)
- 36.Офіційний веб-сайт Державного статистичного офісу Естонської Республіки URL : <https://www.stat.ee/> (дата звернення 06.12.2020)
- 37.Офіційний веб-сайт Євростату URL : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/household-budget-surveys>. (дата звернення 06.12.2020)
- 38.Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України URL : <https://minfin.com.ua/ua/> (дата звернення 06.12.2020)
- 39.Офіційний веб-сайт Національного статистичний інституту Республіки Болгарія. URL : <http://www.nsi.bg/index.php> (дата звернення 06.12.2020)
- 40.Офіційний веб-сайт Національного статистичного комітету Республіки Білорусь. URL : <http://www.belstat.gov.by> (дата звернення 06.12.2020)
- 41.Офіційний веб-сайт Національного статистичного офісу Республіки Польща URL : <https://stat.gov.pl/> (дата звернення 06.12.2020)
- 42.Офіційний веб-сайт Статистичного офісу Республіки Словенія URL : <https://www.stat.si/StatWeb/en/home> (дата звернення 06.12.2020)
- 43.Офіційний веб-сайт Статистичного офісу Республіки Чорногорія URL : <http://www.monstat.org/eng/index.php> (дата звернення 06.12.2020)
- 44.Офіційний сайт Національного Банку України URL : <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 06.12.2020)
- 45.Політична економія : Навчальний посібник/ (О. Є. Степура, О. С. Єремєєв, Т. Ю. Пономарьова, М. О. Степура); за ред. О. С. Степури. К.: Кондор, 2013.405 с.
- 46.Про прожитковий мінімум : закон України № 966-XIV від 09.12.2012 URL : Rada.gov.ua/laws/show/966-14 (дата звернення 06.12.2020)
- 47.Романенко О. Р. Фінанси : підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.

48. Станкевич Ю. Ю. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. К., 2010. 19 с.
49. Управління особистими фінансами : навч. посібник. Н. А. Ясинська. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015.-356 с.
50. Федоренко В. Г. та ін. Політична економія: Підручник. К. : Алерта, 2008. С. 158
51. Федосов В. М. Актуальне наукове дослідження фінансів домогосподарств. Фінанси України, 2010. № 11. С. 121-124.
52. Федосов В.М. Актуальне наукове дослідження фінансів домогосподарств Фінанси України, 2012. № 11. С. 87–91.
53. Фінанси: курс для фінансистів: Навч. посіб. / За ред. В.І. Оспіщева. К.: Знання, 2008. 567 с.
54. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008.- 611с.
55. Фінансова система і економіка / за ред. В.В. Нестерова, Н.С. Желтова К.: *Фінанси і статистика*, 2011. 429 с.
56. Чернов А. Ю. Личные финансы: доходы и расходы семейного бюджета. – М.: Перспектива, 1995. 175 с.
57. Чорна О. М., Баранова К. В. Концептуальні підходи до розвитку фінансів домашніх господарств в економіці України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*, 2011. №4
58. Шипов М. В. Споживчі параметри діяльності домогосподарств // Міжнародна наукова конференція «Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах», 24–26 верес. 2003 року. Черкаси.
59. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2008. № 8. С. 3–10.
60. Юрчишена Л. В. Політична економія: навч. посіб. Вінниця: ВФЕУ, 2014. 341 с.

61.Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів:
Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової
літератури, 2010. 576 с